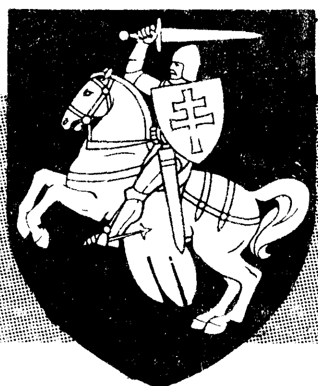
● **ПРЫКЛАД ПОЛЬСКАЙ ПРЭСЫ:** партыйная, «жоўтая», вольная. З замежных уражаньняў.

● **ЕШЦЕ КЫВІ І БАНАНЫ...** Горадня пасьлячарнобыльская.

● **МІНІСТЭРСТВА АБАРОНЫ НА БЕРАЗЕ СЬВІСЛАЧЫ.** З падарожных запісаў.

● **СУДОЎНІЦТВА: АД ВКЛ ДА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ.** Гутарка зь юрыстам.

● **ВЯЛІКІ КНЯЗЬ КАЗІМІР.** 500 гадоў таму ў Горадні памёр дзяржаўны дзеяч, які бараніў у Кракаве Літву.

Жыве Беларусь!

Пагоня

Грамадзка-палітычная газэта

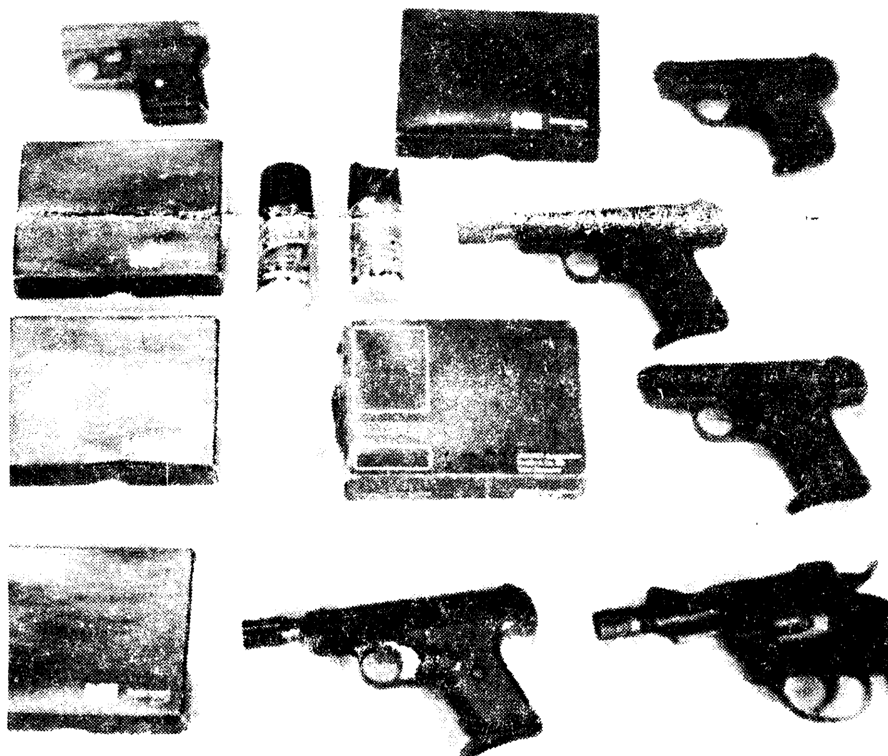
№ 4, пятніца, 5 чэрвеня 1990 г. *Кошт 1 руб.*

СЬЦІСЛЫМ РАДКОМ

У Лідзе адбылася нарада рэдактараў раённых газэт вобласьці. Грошаў на іх выданьне няма, але выдаваць раёнкі ўсё адно вырашылі, бо ні адзін з райсаветаў не жадае пазбыцца ўласнай «трыбуны».

***

Хутка беларуская міліцыя зьменіць форму савецкага міліцыянта на сваю ўласную. Выконваць замову бяруцца магілёўскія швачкі.

1 чэрвеня ў вабласной управе КДБ адбылася прэс-канфэрэнцыя. Яе ўдзельнікам прадставілі для агляду кантрабандныя рэчы, сканфіскаваныя пры спробе перавозу праз беларускую мяжу. Гэта вынік сумеснай працы супрацоўнікаў КДБ, мытні і памежнай службы. Колькасьць кантрабанды павялічваецца. На захад пераважна імкнуцца вывезьці творы мастацтва, на усход — газавыя пісталеты й балёнікі да іх. Дарэчы адзін балёнік у Гародні каштуе 300 рублёў, а ў Расеі — утрая даражэй.

Мясцовая ўправа КДБ мае добрыя кантакты з расейскімі калегамі. З палякамі й лятувісамі гэтага пакуль няма.

На прэс-канфэрэнцыі выказваліся пажаданьні, каб сканфіскаваныя на мяжы рэчы, а перадусім мастацкія творы, заставаліся на Беларусі.

На здымках: сканфіскаваныя творы мастацтва: газавыя пісталеты з балёнікамі.

Фота У. ВЫДЭРКІ.

У ХЭЛЬСІНКАХ ВЫРАШЫЛІ МЕЖЫ НЕ ДЗЯЛІЦЬ...

Непарушнасьць беларускіх межаў вачыма тэлегледача

Як вядома, у свой час на агульнаэўрапэйскай нарадзе ў фінскай сталіцы кіраўнікі дзяржаваў пагадзіліся лічыць пасьляваенныя межы ў Эўропе непарушальнымі. Таму, напрыклад, Нямеччына па злучэньні Заходняй ды Ўсходняй яе частак у адзіную ня стала прадстаўляць сваіх прэтэнзій суседняй Польшчы, чаго польскія палітыкі вельмі й вельмі баяліся. Такім чынам, беспадстаўна меркаваць, што нейкі край, дапушчальна ва Ўсходняе Эўропе, паспрабуе адабраць у іншага частку нейкай спрэчнай тэрыторыі. Аднак некаторыя агульныя межы ўсё ж руйнуюцца. Няма болей мяжы СССР, няма таксама Югаслаўскай, можа зьмяніцца й мяжа Расеі. Карацей кажучы, распадаюцца фэдэратыўныя дзяржаўныя утварэньні.

Паступова адбываецца размежаваньне й унутры некаторых вялікіх краёў. Існуе тэндэнцыя да падзелу Расеі на некалькі рэспублік: Уральскую, Сібірскую, Далёка-Усходнюю і г. д. Магчымы ў будучыні падзел Украіны: Крым, Новарасея (Адэская, Мікалаеўская ды Хэрсонская вобласьці), Данбас (Данецка-Крывароская рэспубліка), Галічына, нарэшце Харкаўшчына. Адна дзяржава можа наогул зьнікнуць з зямлярысу Эўропы: Малдова выказвае імкненьне зноўператварыцца ў гістарычную вобласць Румыніі.

Есьць яшчэ адзін прыклад спробаў перадзелу мяжы. Маю на ўвазе г. зв. Прыднястроўскую рэспубліку. Прыднястроўцы давялі да скрайнасці ідэю аўтаноміі, якой апантаныя палякі Віленшчыны. Супраць створанага імі выдатна ўзброенага войска малдаўская паліцыя, вядома, ня можа даць сабе рады. Мы бачым, што сёньня аўтанамічная ідэя можа быць вельмі небяспечнай. Гэта яскрава пацьвярджаюць й сэпаратысцкія дзеяньні сэрбскай меншасьці ў Харватыі ды Босьніі і Гэрцагавіне.

А на Беларусі ўсё пакуль ціха. Пакуль. Нейкі, праўда, амбітны журналіст, дбайна вывучыўшы «Тураўскі слоўнік», абвясьціў палескі дыялект асобнай мовай і бачыць сябе ўжо на чале паляшуцкай дзяржавы. У Віцебскай ды Гомельскай прэсе ўсё часьцей адлюстроўваюцца прарасейскія настроі... Але вернемся зноў на Віленшчыну. Яшчэ нядаўна сэпаратызм віленскіх палякаў дружна падтрымлівалі маскоўскія бальшавікі, якія атрымалі лішні козыр у сваім марным змаганьні зь незалежнымі памкненьнямі Лятувы. Крамлёўскія эмісары намалявалі нават сваім віленскім сябром плян утварэньня польскай савецкай сацыялістычнай рэспублікі ад Вільні да Львова...

Вядомы астралёг Глёба, выступаючы аднойчы ў Гародні, прадказаў нібыта на бліжэйшы час магчымасьць нейкіх замяшаньняў на груньце далучэньня заходняй Беларусі да Польшчы. Перад выступленьнем ён, напэўна, зазірнуў у падручнік па гісторыі, але нявывучыў пытаньне дастаткова глыбока. Ва ўсякім разе на сёньняшні дзень няма падрыхтаванай сацыяльнай базы для падобных дзеяў. Але хто ведае, што будзе заўтра? Сёньня раённыя ўлады паслухмяныя вабласным, а тыя — вярхоўнай уладзе. Аднак паводле праэкта новай канстытуцыі на Беларусі ня будзе вабласьцей, а толькі раёны. Хто з пэўнасьцю, аспрэчыць магчымасьць таго, што ў будучыні некалькі раёнаў ня ўзьнімуць пытаньня аб аўтаноміі або нават аб далучэньні да суседняе дзяржавы?

Гарантам ад гэтага можа быць толькі ажыцьцяўленьне паўсюдна беларускае дзяржаўнае палітыкі. Пакуль жа ў Вярхоўным Савеце і на мейсцах кіруюць па-старому былыя бальшавікі. Беларуская нацыянальная ідэя ад самага пачатку выклікала ў іх лютую нянавісьць. Сёньня яны ўрадуюць пад Бел-чырвона-белым сьцягам, які ганілі асабліва злобна ў апошнія гады, нават забаранілі аго адмысловым дэкрэтам, як некалі расейскі цар забараніў слова «беларус». Будзьце ўпэўнены: яны здрадзяць беларушчыну зноў пры першым прыдатным выпадку. Пакуль экс-бальшавікі пры ўладзе, непарушальнасьць беларускіх межаў ня можа быць справай пэўнай. Бо чым яны трывалейшыя за ўкраінскія або малдаўскія? Нічым.

Хэльсінскага пагадненьня беларусы не падпісвалі. Іх папросту не запрасілі да Хэльсінкаў, як калісьці не запрасілі на абмеркаваньне Рыскага трактату. Аўтара подпісу пад хэльсінскім пагадненьнем з нашага агульнага боку даўно няма сярод жывых, няма й ягонай савецкай дзяржавы... Можа я й перабольшваю магчымую небясьпеку. Вядома, латва глядзець па тэлебачаньні на страляніну дзе-небудзь у Малдове або Босьніі ды ўсьведамляць, што нам гэта не пагражае. І я пераканаы, што сапраўды не пагражае. Даволі трохі ведаць мэнтальнасьць беларуса. Усё гэта так. Але ж сэпаратызм бывае ўсякі, а беларус бывае паслухмяным усякаму прыхадню, усякаму чужынцу... Непарушнасьць края, для якога нацыянальная дзяржаўная ідэя знаходзіцца на апошнім мейсцы, можа быць усяго толькі вонкавай. Хацелася б, каб я памыляўся.

М. КАПШУК.

ПРЫКЛАД ПОЛЬСКАЙ ПРЭСЫ

... Варшава сустрэла цёплым травеньскім ветрам, беганінай эсэнгоўскіх «турыстаў» з валізкамі і двума паліцыянтамі, якія прафэсійна-усьмешліва прапанавалі нам аплаціць штраф за тое, што наша сяброўка кінула недакураную цыгарэту на пэрон.

Мы, сямёра беларускіх журналістаў, трапілі ў Варшаву на сэмінар, арганізаваны Міжнародным фондам разьвіцьця дэмакратыі ва Ўсходняй і Цэнтральнай Эўропе. Удзел бралі таксама калегі з Украіны ды Летувы. Нас чакалі спатканьні з дырэктарам прэсбюро польскага ўраду З. Рыкоўскім, намесьнікам галоўнага рэдактара найпапулярнай у Польшчы «Газэты Выборчай» Э. Скальскім, галоўным рэдактарам «Рэчы Паспалітай» Д. Фікусам, дырэктарам варшаўскага бюро амэрыканскага часопіса «Ньюсуік» А. Нагорскім, амаль земляком, бо ягоная маці нарадзілася на Меншчыне.

Польская прэса ёсьць узорам таго, што неўзабаве чакае нас. Вызначыліся колькі тыпаў газэт, якія працягваюць барацьбу за існаваньне і за чытачоў. Партыйныя газэты дагэтуль не зьяўляюцца ў палякаў анахранізмам. Праўда, тыражы іхнія падупалі. Штотыднёвік «Салідарнасьць» замест даўнейшых паўмільёну паасобнікаў мае ўсяго 15—20-тысячны тыраж. Людзі нарэшце стаміліся ад палітыкі, лёзунгаў і заклікаў, яны папросту прыняліся зарабляць грошы, наведваць тэатры, есьці бананы, не спакусіцца на якія ў Польшчы амаль немагчыма, бо іх поўна літаральна на кожным кроку.

Колькі гадоў таму ў суседзяў паявіліся незалежныя выданьні, галоўнае крэда якіх — інфармацыйнасьць. Дзякуючы рэклямнай ды іншай фінансавай дзейнасьці яны дасягнулі магчымасьці мець уласную канцэпцыю, сваё аблічча, пазбыліся любой іншай цэнзуры, апроч прафэсійнай. «Газэту Выборчу», напрыклад, утрымоўвае прыватная кампанія, у складзе якой 25 чалавек, большасьць якіх — супрацоўнікі самой рэдакцыі.

Наступны тып газэт — тыя, у якія ўкладзены заходнія, пераважна французкія, капіталы. 49 працэнтаў акцый «Рэчы Паспалітай» мае французскі канцэрн «Кэрсон». Заходнія укладальнікі не цікавяцца ўнутранымі справамі рэдакцыі, іх турбуе выключна прыбытак.

Адныя з самых жыцьцястойкіх выданьняў аказаліся тыя, якія называюць жоўтай прэсай. Газэта «Не», штотыднёвік «Скандаль» друкуюць спрэчныя, «смажаныя» факты, арыентуючыся не на культурную эліту, а на сярэдняга паляка. Папулярнасьць робіцца ўсялякім чынам. Рэдактар «Не» Е. Урбан нібыта выкупіў аўтарскія правы на дзяржаўны гімн Польшчы й спрабуе дамагчыся, каб кожны раз за яго выкананьне ў межах краіны яму як уладальніку плацілі грошы. Дзякуючы скандальным выпадкам гэтыя выданьні маюць вялікую папулярнасьць і прыбыткі, ахвяруючы дзеля гэтага сваёй рэпутацыяй у прафэсійных журналісцкіх колах.

Як і паўсюль у сьвеце, у палякаў таксама карыстаюцца посьпехам адмысловыя выданьні для жанчын, бізнэсмэнаў або для моладзі, якую цікавіць музыка, сэкс, каханьне і хоббі. Існуе таксама своеасаблівая прэса на мурах, у падземных пераходах і мэтро. Маладзёжны андэграунд не шкадуе фантазіі, фарбаў, а разам і сваіх гэрояў: палітыкаў, музыкаў і г. д.

Як ні дзіўна, у палякаў сёньня яшчэ існуе праблема незалежнасьці прэсы. Мары аб тым, што пасьля падзеньня камуністычнага ўраду сродкі інфармацыі атрымаюць поўную волю, не спраўдзіліся. Па-першае, камуністычная ідэялёгія зьмянілася антыкамуністычным сындромам. Камуністы ўжо не кіруюць, але прэса трапіла ў іншую залежнасьць — эканамічную. Першымі асобамі зрабіліся фундатары і рэклямадаўцы. У нечым такое становішча лепшае за мінулы ідэялягічны дыктат, але праблема ўсё адно існуе. Каля 70 працэнтаў усіх грошай, якія зарабляюць салідныя газэты,— прыбыткі ад рэклямы. І чытачам, вядома, не дужа падабаецца атрымліваць газэту, у якой ледзьве не палова плошчы занята абвесткамі. Але такая рэальнасьць.

На Беларусі рэкляма — амаль не кранутая аблог. Няма адпаведнага рынку, няма рэклямных спэцыялістаў. У гэтым адно з тлумачэньняў таго, чаму няўтульна нашым газэтам, калі бульварная прэса ажно квітнее. Але супольнасьць прэсы і рэклямы — агульная прыкмета для ўсіх вольных краёў.

Польскія калегі зьвярнулі нашу ўвагу яшчэ на адну акалічнасьць. Вольная прэса — гэта не толькі незалежныя газэты і журналісты, якія не баяцца выказваць свае думкі, але таксама і чытачы, для каторых такія выданьні былі б зразумелымі і чаканымі. «Трэба выхоўваць сабе такога чытача»,— параіў нам галоўны рэдактар тыднёвіка «Спатканьне» М. Ілавецкі.

Калі нейкі народ пасьля крызысу вымыкаецца нарэшце на абсягі больш — менш прыстойнага жыцьця, дык амаль напэўна можна сьцвердзіць, што ім кіравала моцная прывабная ідэя, якая ім дапамагла змагчы цяжкасьці. Для палякаў гэтай сілай стала каталіцтва. Рымскі Папа Ян Павел II мае сярод землякоў вялікі аўтарытэт. У самой Польшчы касьцёл і прэса стала й плёна супрацоўнічаюць. Адзін з чатырох польскіх прафсаюзаў працаўнікоў прэсы — Саюз каталіцкіх журналістаў. Словы Папы аб тым, што трэба імкнуцца да таго, каб «у сваіх тэкстах дабро называць дабром, а зло — злом» зрабіліся своеасаблівым крэдам тых, каго на Захадзе з павагай завуць чацьвертай уладай.

Нямала уразіла нас і арганізацыя працы польскіх журналістаў. Рэдакцыі працуюць практычна поўныя содні. Можна пазайздросьціць іх тэхнічнаму абсталяваньню, сучаснаму дызайну памяшканьняў. Кожны супрацоўнік мае свой камп´ютэр, кожны аддзел — свой банк інфармацыі. Бесперапынна паступаюць навіны ад інфармацыйных агенстваў амаль з усяго сьвету.

Маленькі, але яскравы факт. У рэдакцыі «Газэты Выборчай» ёсьць тры тэрмасы: у адным моцная кава, у другім проста кава, у трэцім гарбата, а вапошнім — напой зь зёлак. Кожны журналіст абірае свой «допінг» й можа выпіць яго колькі захоча, абы мог плённа папрацаваць на сваім рэдакцыйным мейсцы. Як бачым, у Польшчы разумеюць, што чалавек не толькі прадае сваю працоўную сілу, ён прадае здароўе.

Паводле статыстыкі, сярэдні век, у якім паміраюць журналісты ў Польшчы,— 53 гады... Можна зайздросьціць польскім журналістам, захапляцца умовамі іх працы. Але варта лепш зразумець, што і на Беларусі надышоў час дыхаць вольна, вольна думаць і выказвацца.

Сяргей ЛАЎНІК.

ПОШТА

ШАСЬЦІКАНЦОВЫ ПАКУТНЫ КРЫЖ

Восьмага мая адбылася значная падзея ў жыцьці пецярбургскай грамады беларусаў. Беларускае грамадзка-культурнае таварыства разам зь летувіскім і пры ўдзеле пецярбургскай арганізацыі «Мэмарыялу» узьвялі на Левашоўскай пустэлі помнік забітым тут пад час сталінскіх рэпрэсій жыхарам Беларусі і Летувы.

У сасновым лесе, што вырас над магіламі, побач з тым мейсцам, дзе пачынаюцца ямы з забітымі, адбылася жалобная цырымонія, якую распачаў рэзыдэнт БГКТ В. П. Грыцкевіч. Каталіцкім і праваслаўным сьвятарамі быў асьвечаны шасьціканцовы крыж. Прагучалі малітвы па-стараславянску і на лаціне. Рэлігійную частку скончылі гімнам «Магутны Божа».

На крыжы — вянок з калючага дроту і надпіс: Беларусь і Летува.

Падрыхтоўка да гэтай падзеі пачалася ўжо даўно, з працаў Анатоля Якаўлевіча Разумава, бібліёграфа публічнай бібліятэкі, які шукаў, зьбіраў, стараўся данесьці да людзей імёны забітых у Левашове. Частку гэтых сьпісаў ўжо друкавалі беларускія газэты. Пазьней узьнікла ідэя аб памятным знаку ахвярам сталінізму.

Цырымонія прайшла пад знакам еднасьці. Побач схіліліся дзяржаўныя сьцягі Беларусі, Летувы і Расеі. Гучалі прамовы на беларускай, летувіскай, расейскай мовах. Побач стаялі сьвятары розных канфэсій і людзі розных лёсаў. Мы зрабілі яшчэ адзін крок да нармальных, чалавечых адносінаў.

У мяне ўвесь час перад вачыма стаіць маленькая дошка, прымацаваная да сасны, дзе пад імем пакутніка выбілі страсны заклік: «Божа, пакарай палачоў!»

Д. ЖУКОЎСКІ,
Санкт-Пецярбург.

ЖЫХАРЫ МАСТОЎ ХОДЗЯЦЬ ПЕШШУ І ЧЫТАЮЦЬ РАЁННУЮ ГАЗЭТУ...

Яшчэ зусім нядаўна аўтобусы ў райцэнтрах Гарадзеншчыны амаль не псавалі паветра выхлапамі, бо зрабіліся вялікай рэдкасьцю. Першымі ультыматыўна спынілі рух гарадзкога транспарту кіроўцы аўтапарку № 9 г. Масты, яны патрабавалі грошы. Наш карэспандэнт пабываў у Мастох.

— Паводле ўласных разлікаў,— апавядае начальнік пляновага аддзелу аўтапарка № 9 Т. Мурына,— на ўтрыманьне аўтагаспадаркі нам быў патрэбны 1 мільён 300 тысячаў рублёў рэспубліканскага бюджэту, на ВА «Гроднааблаўтатранс» выдзеліў 2 мільёны, з якіх нам нібы засталося 110 тысяч рублёў. Аднак мы іх не атрымалі, бо сэсія райсавету вырашыла гэтыя грошы чамусьці перадаць рэдакцыі райгазэты «Зара над Нёмнам». Нашы кіроўцы даведаліся аб гэтым рашэньні з перадачы раённага радыё. У выніку ў студзені-лютым адбыліся брыгадныя сходы, а цяпер на гарадзкіх маршрутах аўтобусы болей не курсуюць».

«Ніякай забастоўкі ў нас не было,— катэгарычна запярэчыў мне дырэктар аўтапарка № 9 Сямён Уладзіміравіч ЗАНОЗА,— усяго толькі вымушаны былі спыніць рух аўтобусаў на гарадзкіх маршрутах. Было два сходы і канфэрэнцыя працоўнага калектыву. Вось адзін са зваротаў, зь якімі зьвярталіся вадзіцелі, якія абслугоўваюць гарадзкія маршруты Мастоў: «Мы, вадзіцелі гарадзкой брыгады, праслухаўшы інфармацыю сэсіі райсавета, глыбока абураны тым, што тую суму датацыі ў 110 тысяч рублёў, якая павінна была належыць нам, перадалі другой арганізацыі, хоць па разьліку нам патрабуецца 1355,7 тысяч рублёў. Гарадзкія перавозкі, нягледзячы на тое, што тарыфы за праезд павышаны ў 2,7 раз, толькі ў студзені г. года прынеслі калектыву аўтапарка 81 тысячу рублёў страт, бо цэны на паліва, за запчасткі і многае іншае павысіліся ў 8-10 разоў.

Затым 24 лютага прайшла канфэрэнцыя працоўнага калектыву, таксама з адзіным патрабаваньнем аб выдзяленьні датацыі. Цытую яе пастаноўчую частку: «Зьвярнуцца да прадстаўнікоў улад Мастоўскага раёна аб вырашэньні пытаньня з датацыяй гарадзкіх перавозак... устанавіўшы тэрміны вырашэньня пытаньня да 10 сакавіка 1992 года». Адказу яны ні адкуль не атрымалі, хоць зьвярталіся і ў гарвыканкам, райвыканкам, вытворчае аб´яднаньне «Гроднааблаўтатранс» і ў аблвыканкам.

«Спынілі рух аўтобусаў і тады... як кажуць, забегалі. Пачалі патрабаваць па тэлефоне лічбы па аўтапарку мясцовыя ўлады. Затым былі рэвізійныя праверкі эканамічнай дзейнасьці аўтагаспадаркі — працавалі падатковая інспэкцыя, райфінаддзел. Ніякіх махінацый не было выяўлена. Зьбіўшы ўсе лічбы па перавозках, яны выйшлі на 800 тысяч рублёў. Але грошы так і не далі.

Зь 1 красавіка ў сувязі са шматразовым падаражаньнем бэнзіну і ў выніку таго, што раён быў поўнасьцю паралізаваны спыненьнем аўтаперавозак, прэзідыум райсавета сваім рашэньнем выдзяліў датацыю на прыгарадныя аўтаперавозкі — 214 тысяч рублёў на красавік. У далейшым лёс перавозак невядомы. З 25 красавіка падняты тарыфы на прыгарадных перавозках у 2,5 разы. Скасавана частка маршрутаў.

Чарговае павышэньне тарыфаў на праезд усяго толькі вынік росту цэн на паліва. Цана — асноўны элемент рынкавых адносін у грамадзтве, гэта сёньня засвоілі мы добра. Ці ж не так? Зьвернемся да аргумэнтаў: «вытворчае аб´яднаньне «Мастоўдрэў» за падвоз рабочых на работу плаціла аўтапарку за месяц 33 тысячы рублёў. З 1 красавіка г. г. плата узрасла ўдвая і тады гэнэральны дырэктар М. Н. Слік адмовіўся ад паслугі. Кожны дбайны гаспадар лічыць сёньня рубель.

Чым жа жыве сёньня аўтапарк?

Пакуль што адным днём і надзеяй на лепшае. Гарадзкія аўтобусы не курсуюць, з 16 лютага запусьцілі маршрутныя таксі. Кошт разавай паездкі 5 рублёў... Нятанна.

Таму зразумелае рашэньне, якое прыняў выканкам Мастоўскага райсавета аб бясплатным праезьдзе на гарадзкіх лініях школьнікам, якія жывуць на вёсцы, а таксама інвалідам на маршрутных таксі. Бо больш ж няма на чым ездзіць.

Кіраўніцтва аўтапарка № 9, тым часам, ідзе на крайнасьці. Распрадае гарадзкія аўтобусы «ЛІАЗ-677» і зьбірае грошы на выплату (яшчэ за сакавік) зарплаты. Пацікавіўся і я, іх цаной: «За 150-200 тысяч рублёў аддадзім», такім быў адказ плянавікоў. Зарплата вадзіцеля на гарадзкім аўтобусе пры адпрацоўцы 180 гадзін у лютым складала 2200 рублёў. Не малая. Нейкае выйсьце калектыву аўтапарка і мясцовым уладам шукаць трэба. Бо калі на аўтатранспарце (прыгарад і міжгародняя перавозкі) былі падняты тарыфы назіраецца значны адток пасажыраў на чыгунку.

З 8 красавіка служачых і ІТР перавялі на палову стаўкі. На сёньняшні дзень скарачэньне пагражае 30 чалавекам. Тыя вадзіцелі, хто працаваў на гарадзкіх маршрутах пераведзены на іншыя работы ў аўтапарку. У многіх водпуск, каля 70 чалавек знаходзіцца ў ім без утрыманьня заробтнай платы.

За шэсьць гадоў кіраўніцтва аўтапаркам С. У. Заноза не адчуваў яшчэ гэткіх цяжкасьцей. Бо надзейнай была апёка з боку дзяржавы. Зараз ўся надзея толькі на тое, што па суседству ў Зэльве пачнецца будаўніцтва ДРЭс. Можна будзе задзейнічаць грузавы аўтатранспарт...

Як чорт ладана аднак баіцца грузавы кіраўнік аўтапарку слова «забастоўка», інакш не было б у яго словах катэгарычнасьці. Але ж забастоўкі адрозьніваюцца толькі разнастайнасьцю формаў. Гэта быў і ёсьць адзін са сродкаў задавальненьня эканамічных патрабаваньняў, каторы заключаецца ў арганізаваным, калектыўным спыненьні работы. Назавём рэчы сваімі імёнамі.

Пятро ЖЭБРАК,
г. Масты, 29-30.04 1992 г.

ФОНД АХВЯРАЎ ФАШЫЗМУ

Першыя крокі сваёй дзейнасьці робіць вабласны фонд вязьняў нямецкіх лягераў 1941-1945 гадоў. Ён ставіць перад сабой мэту абараняць сацыяльныя правы тых, хто ў гады другой сусьветнай вайны стаў ахвярай фашызму. Ужо сабраны матэрыялы аб тых, нашых земляках, якія былі вязьнямі фашысцкіх канцлягераў, прымусова вывозіліся на працу ў Нямеччыну. Цяпер з дапамогай фонду многія з гэтых людзей атрымаюць права на пэўную матэрыяльную падтрымку.

Аддзяленьні гарадзенскага фонду створаны цяпер у вабласным цэнтры і Слоніме, падрыхтоўчая работа вядзецца ў іншых раёнах.

Адрас фонду: 230025, г. Гародня, абанэнтная скрынка, 86. Тут чакаюць інфармацыі ад тых былых вязьняў фашысцкіх лягераў, якія яшчэ не паведамілі аб сабе ў фонд.

Я. ВАРАНКЕВІЧ.

РАЗНАКАЛЯРОВЫ ТАЛЕНТ

Вёска Драпаўцы, што на Зэльвеншчыне. Шмат у ёй, як і ў іншых вёсках людзей шчырых, сардэчных і славіцца яна, па праву, сваімі народнымі майстрамі... Тут жыве і сям 'я Харытончык. Сям 'я, дзе дваіх дзяцей інваліды зь дзяцінства. Цяжка маці — Марыі Міхайлаўне глядзець на гора, якое выпала на долю яе дзяцей. І слёзы ў яе набягаюць на вочы.

Дзеці — Марыя Уладзіміраўна і Сяргей Уладзіміравіч — інваліды з дзяцінства — ня могуць хадзіць. Але не кідаюцца яны ў адчай, хоць іншы раз і становіцца сумна, што жыцьцём наканавана знаходзіцца ў чатырох сьценах. Гэтыя сьцены, Марыя Уладзіміраўна (на здымку) пашырыла гасьцямі хаты — патокам людзей, якія ходзяць паасобку і гуртам, каб адчуць прыгажосць творчасьці... Бо лёс надзяліў дзяўчыну рознакаляровым талентам: яна прыгожа малюе, шые, займаецца вышыўкай, навучылася добра друкаваць на пішучай машынцы, але лепш за ўсё яна аздабляе абразы: узор спачатку наносіць на паперу, а затым пастулова нажніцамі і іголкай ён наносіцца на залатую фальгу. Авалодвала Марыя гэтым майтэрствам пастуnова, карпатліва. Аздобленыя сваімі рукамі абразы яна падаравала ізноў адкрытым Міжэрыцкай і Сынкавіцкай царквам. Вабяць вока яе выдатныя малюнкі, вышываныя вырабы, лепка з пластыліну, якія надаюць вясковай хаце адметную асаблівасьць і каларыт.

«Тэхнікай аздабленьня абразоў авалодала восеньню 1987 года — расказвае Марыя. Ня без цяжкасьцей і настойлівасьці. Але зараз адчуваю радасьць і задавальненьне ад уласнай працы. Прыемна адчуваць добрыя ўсьмешкі, лагодныя позіркі і удзячныя словы многіх незнаёмых людзей».

Гэта прыдае ёй сілы і натхненьне ў такім прыгожым і залатым мастацтве. Гледзячы на вырабы, можна шчыра пазайздросьціць. Такія тварэньні маглі нарадзіць толькі па-сапраўднаму ўмелыя рукі, каб мы маглі дакрануцца сэрцам і душой да дзівоснага і прыгожага свету разнастайнага мастацтва.

Пятро ЖЭБРАК.

Мафія мясцовага значэньня

Ёсць на Гарадзеншчыне калгас «Расея». Калгас, як калгас. Сотні іх такіх раскіданых па нашых землях беларускіх, і некалькі дзесяткаў з такой вось назвай. Але не ў ёй справа, хаця крыўдна трохі, што няма, скажам, калгаса «Амэрыка», альбо калгаса «Японія». . .

Дык вось, была некалі ў «Расеі» арганізацыя камуністаў на чале са сваім партарганізатарам, які, вядома, быў вызвалены ад працы на зямлі ды пры жывёле. А займаўся ён тым, чым яны ўсюды займаліся: агітаваў за сваё партыйнае кіраўніцтва.

Але вось партыі ня стала. Ня стала, зразумела, і вызваленай (па-сялянску — халяўскай) пасады парторга. Але калі вы думаеце, што ў калгасе толькі адна такая пасада, на якой можна сядзець (стаяць, ляжаць), дык глыбока памыляецеся. Такіх пасад у калгасе столькі, колькі трэба — амаль што на кожнага калгасніка па «халяўшчыку» прыходзіцца. Шматпавярховы будынак канторы (Белы дом) паўнюткі, у ім, як кажуць калгаснікі сёньня, мафія мясцовага значэньня. Знайшлося мейсца і для былога партработніка, ён стаў юрыстам, хаця адукацыю мае сельскагаспадарчую. Але, мусіць, каб сачыць за правамі калгаснікаў на зямлю і калгасную маёмасьць, спэцыяльных ведаў ня трэба.

...Пакуль у грамадзтве спрачаліся, каму належыць улада на месцах, старшыня сельскага Савета адбудаваў сабе даміну па-за межамі сваіх уладаньняў і вырашыў «эміграваць» з калгаса.

І тут праносіцца чутка: большасьцю галасоў на пасаду старшыні сельсавета абрана Макей Леанарда Францаўна. Так, былы парторг калгаса, былы юрыст калгаса. Выбары, зразумела, безальтэрнатыўныя, нават без калгаснікаў — сабраліся спэцыялісты на свой сход і «назначылі» на пасаду старшыні сельсавета свайго чалавека.

Так яно дзеецца скрозь па калгасах, сельсаветах...

Пасьля тых «выбараў» калгаснікі «Расеі» ходзяць збянтэжаныя.

— Як працаваць на зямлі, дык нам,— гавораць яны.— А улада каму? Саветам. Якім Саветам?

Янка ТРАЦЯК.

ЕЩЕ КЫВІ І БАНАНЫ

Зусім няпрыкметна ляціць час. Мінула ўжо шэсць гадоў, як выбухнуў Чарнобыль, які назаўжды атруціў Беларусь. Аднак у нашым дзіўным жыцьці мы хўтка пачынаем пра яго забываць. Праблемы, яшчэ зусім сьвежыя, апярэджваюць больш новыя, а мы, людзі, не даём рады іх вырашаць.

Гутарку з Антонам Лёпам, прадстаўніком экалягічнага клюба ў Гародні, кандыдатам біялагічных навук, мы пачалі з экалёгіі, аднак, не змаглі мінуць і іншых пытаньняў, якія паўстаюць сёньня перад кожным з нас.

— У 1988 г. у Гародні адбыўся першы экалягічны мітынг, які ладзілі сумесна БНФ і экалягічны клюб. Апошнім часам пра экалягічны рух амаль нічога ня чуваць, зьявілася шмат іншых праблемаў. Ці існуе гэты рух яшчэ ў нашым горадзе!

— Сапраўды, ў 1988 г. супрацоўнікі інстытута Біяхіміі стварылі ў Гародні першы экалягічны клюб. Праблемы, якія тады стаялі перад ім — галоснасьць у пытаньнях Чарнобыля, будаўніцтва вытворчасьці капралактаму ў Гародні і біяхімзавода ў Скідалі — на той момант, я лічу, клюб выканаў. І ў далейшым мы ня спынілі свайго існаваньня, але паколькі гэта альтруістычны рух, людзі няздольны працаваць сыстэматычна, калі ім ня плоцяць за гэта грошы, а жыцьцё ўвесь час даражэе. Аднак, ня гледзячы на ўсе складанасьці, кожны год мы ладзім экалягічныя сплавы па Нёману, дзе вывучаем праблемы забруджваньня ракі. Адзінае зараз, каб праводзіць такія сплавы неабходны немалыя сродкі, якіх, дарэчы, ніхто нам не дае. Таму шмат хто з маіх сяброў па клюбу вымушаны ісьці іх зарабляць. Ды і я зараз зьяўляюся дырэктарам невялікай фірмы ЬД (біялагічныя дасьледваньні). Мы зарабляем грошы праз камэрцыйную дзейнасьць, каб потым выкарыстоўваць іх у сваіх мэтах.

— Што паказваюць вынікі вашых дасьледваньняў! Ці можна яшчэ жыць людзям у нашым рэгіёне!

— Вядома, можна. І ўсе пакуль жывуць. Аднак, дасьледваньні, якія мы праводзілі і тое, што вядома з афіцыйных вытокаў, сьведчыць аб тым, што рэгіён шмат па якіх паказчыках знаходзіцца ўжо каля небясьпечнай мяжы. Мала таго, што даволі складаная радыяцыйная сытуацыя, і ў горадзе, і ў вобласьці даволі значная азотная забруджанасьць. У некаторых мейсцах Нёмана мы выяўлялі ўтрыманьне нітратаў, якое перавышала нормы ў 20-30 разоў. І такое фактычна ў кожным мейсцы, дзе ёсьць фэрма па разьвядзеньні буйной рагатай жывёлы. Ніводная з гэтых фэрмаў ня мае адпаведных нормам ачышчальных збудаваньняў. Акрамя таго, усе яны збудаваны, як правіла, каля самай ракі, хаця адлегласьць павінна быць ня меней за паўкіламетра.

А гэта ўжо азначае, што карыстацца вадою зь Нёмана небясьпечна, а піць ўвогуле нельга. Праўда, існуюць ачысныя збудаваньні, хоць ніхто сёньня ня ведае, як узьдзейнічае хлараваная вада ў спалучэньні зь іншымі забруджаньнямі на чалавечы арганізм. А мы дагэтуль адна зь нямногіх краін, якая працягвае хлараваць ваду, а не азанаваць.

Але ўсё гэта толькі кропля ў моры. Самая галоўная праблема ў тым, што ў нас зусім няма пэўнасьці ў кантролі за Чарнобыльскімі забруджваньнямі.

— Што ты маеш на ўвазе!

— Зараз яшчэ няшмат прайшло часу, усяго шэсць гадоў. Аднак ужо сёньня можна казаць пра павелічэньне лёгачных захворваньняў, страўнікава-кішэчных. Але бяда яшчэ і ў тым, што да гэтага часу ніхто ня можа гарантаваць, што менавіта гэта вынікі Чарнобыля. І паколькі ў нікога не дыягназавана прамянёвая хвароба, то не зразумела ад чаго бараніцца. З чорнай гісторыі мэдыцыны вядома, што вынікі ядзернага апраменьваньня пры выпрабаваньнях атамнай зброі, дасягаюць вышыні ў большай колькасьці людзей прыкладна гадоў праз 15-25, а мы яшчэ толькі ў самым пачатку шляху.

Цяпер у нас зьявілася яшчэ адна вельмі складаная праблема — дарагоўля харчу. А гэта ў нашых варунках мае вялікае мэдыка-біялагічнае значэньне. Паколькі людзі пераходзяць на танную лёгкадаступную страву, у асноўным прадукты з мукі, значыцца рэзка зьмяншаецца вітамінізацыя, адбываецца дысбаланс у страве.

— Што датычыць харчу. Ці можна з пэўнасьцю сьцвярджаць, што мы ўжываем чыстыя прадукты!

— Гэта вельмі адмысловае пытаньне. Я ведаю, што ў інстытуце Біяхіміі існуе лабараторыя, якая праводзіць такія дасьледваньні. Афіцыйна — мы ўжываем чыстыя прадукты, але няма ніякіх сумненьняў, што дыфэрэнцыраваць усе прадукты папросту немагчыма і таму, што мы ня маем патрэбных прыстасаваньняў.

— Ці зьвярталіся вы з сваімі вынікамі дасьледваньняў да мясцовых уладаў зь нейкімі прапановамі!

— Летась і раней аб выніках дасьледваньняў мы апавядалі па мясцовых тэлебачаньні і радыё. І, увогуле, не спрабавалі рабіць з гэтага таямніцу. Спадзяюся, што ўжо праз паўгода ў нас зьявяцца вынікі, якія будуць заслугоўваць увагі. Найперш яны датычаць абароны арганізму ад цэлага комплексу небясьпечнага ўзьдзеяньня асяродзьдзя.

— Што на ваш погляд у сёньняшніх варунках уяўляе самую вялікуя экалягічную небясьпеку для людзей!

— Пра гэта ўжо шмат казалі. Галоўная праблема — гэта адсяленьне людзей з тых раёнаў, дзе жыць папросту нельга. Аднак да гэтага часу там жывуць, там існуе нейкая вытворчасьць, праз гэтыя раёны езьдзяць цягнікі, машыны і г. д. Усё гэта расьцягваецца. Падлічана, што распаўсюджваньне жорсткай зоны Чарнобыля дасягае 10км у год. У дадатак па цэлым шэрагу рэчываў мы ўвогуле ня ведаем вынікаў. Мапы складаюцца па цэзіі, стронцыі, плутоніі, а вынік налічвае больш за 400 ізатопаў. Тут трэба памятаваць аб адным: і нам і нашым нашчадкам давядзецца жыць на фоне завышанай радыяцыі.

— У нашым горадзе шмат прамысловых прадпрыемстваў, якія вельмі адчувальна узьдзейнічаюць на наша здароўе. Мне памятаецца, ваш клюб уздымаў і гэтыя пытаньні. Ці ёсць якія-небудзь вынікі!

— Ніякіх. Сёньня, да прыкладу, наколькі мне вядома, з гарадзкога аўтапарка нельга на лінію выпускаць ніводнага аўтобуса «Ікарус», якія найбольш забруджваюць горад. Але... Запасныя часткі Вэнгрыя прадае толькі за валюту, якой няма. Адно спадзяваньне на тое, што беларускія грошы будуць мець нармальную вагу. Хоць яшчэ з асабістага вопыту добра ведаю, як драпежніцкія законы не даюць паслабленьняў ні прыватным ні дзяржаўным фірмам. А гэта да ўсяго яшчэ і вялікая палітычная праблема, і пакуль на Беларусі будзе гэты урад, у нас наўрад ці што зьменіцца. Я ўвогуле лічу, што гэта той урад, які робіць усё, каб зьнішчыць свой народ. І зараз я не баюся гэтых слоў. Больш таго, мы ўвесь час назіраем зрастаньне ў самых выпачаных формах ценявога капітала з урадавым.

— Антон, у цябе былі спробы заняцца палітыкай. Ты яшчэ не адмовіўся ад гэтага!

— Пакуль што не. Але я лічу, што трэба разьлічваць свае магчымасьці. Зараз я задаволены, што ня трапіў у гэты Вярхоўны Савет. І калі б сёньня адбываліся выбары, я б не вылучаў сваю кандыдатуру, таму што захоўваецца сыстэма, ў якой чалавек застаецца віньцікам. І казаць аб дэмакратыі ў Беларусі сёньня не даводзіцца. Дзіўнае чамусьці ў людзей склалася ўражаньне, што ўсе хто прайшоў у парламэнт на хвалі антыкамунізму, дэмакрыты. Хоць на самай справе гэта далёка ня так. І я ні ў якім выпадку не адышоў ад палітыкі, папросту лічу, што трэба займацца канкрэтнымі справамі. Калі нам ўдасца дапамагчы няхай 20-30 дзецям паправіць здароўе ў чалавечых умовах, можа ад гэтага будзе больш карысьці, чым падымаць руку ў парлямэньце.

— І яшчэ адно пытаньне на разьвітаньне. Як усё ж такі у сёньняшніх умовах чалавеку хоць трохі абараніць сябе, каб заўтра даць яшчэ жыцьцё і іншым пакаленьням!

— На маю думку — ніяк. Бо несур 'ёзна даваць людзям параду, маўляй, для нармальнага харчаваньня патрэбна есьці памідоры, бананы, плады кыві, калі няма грошай на тое, каб набыць касцей і зварыць суп. Сёньня купляюць усё што таньней каштуе і нікому нават не цікава якога гэта мясакамбіната. Таму я лічу, што самыя галоўныя на сёньня гэта праблемы эканамічныя. І калі наша дзяржава здолее іх вырашыць, то і ва ўсім астатнім адбудуцца зьмены да лепшага.

Гутарыў М. МІКАЛАЙЧЫК.

ПРЫ ГАТОВАЙ КАЛОДЗЕ ЛЯГЧЭЙ АГОНЬ РАСКЛАДАЦЬ

Ніводзін з шасьці фэрмэраў Мастоўшчыны не прэтэндаваў на найлепшыя сельскагаспадарчыя ўгоддзі ці ворную зямлю. Больш чым палова выдзеленай ім зямлі не выкарыстоўвалася і знаходзілася ў спэцфоньдзе сельскіх Саветаў. Значная іх частка да гэтага часу заставалася пад кустоўем. Але гэтых людзей ня пужаюць цяжкасьці, бо ўсе шасьцёра фэрмэраў зь сялянскіх сем ′яў. Чацьвёра зь іх і зараз жывуць на вёсцы, двох — у горадзе.

31.6 га выдзяліў выканкам Мастоўскага райсавета народных дэпутатаў Анатолю Кандратовічу — жыхару вёскі Правыя Масты.

На землях гэтага ж калгаса імя Чапаева выдзелены участкі тром братам Мікулічам: Генадзю — жыхару Мастоў, Анатолю — вёскі Правыя Масты і Івану, які жыве ў вёсцы Кульшаны. Кожны зь іх атрымаў зямельны ўчастак у 13,2 гектара.

«Глыбей узарэш — болей зьбярэш»— так думаюць і фэрмэры Генадзь Мыслівец і Міхаіл Палубятка.

Сярэдні ўзрост фэрмэраў — ад трыццаці да сарака гадоў. Усе ўмеюць працаваць на зямлі, маючы для гэтага не толькі адпаведную кваліфікацыю, але і адукацыю.

Першыя не павінны стаць апошнімі. Тады нарэшце можна будзе параўнаць набыткі, дасягнутыя ў калектыўным і прыватным сектары гаспадараньня.

Паглядзім, хто чаго варты...

І. ПЯТРОВІЧ, г. Масты.

АДЗІНАЯ АПЭРАЦЫЯ ген. ЯРУЗЭЛЬСКАГА

Савецкі камандуючы ў Польшчы ген. Дубынін сьцвердзіў у інтэрв ′ю «Газэце Выборчай», што каб у сьнежні 1981 г. ген. Ярузэльскі ня ўвёў у Польшчы вайсковы стан і не захаваў тым самым «заваёвы сацыялізму», савецкія дывізіі увайшлі б у краіну паводле чэхаславацкага сцэнарыю. Падобнае прызнаньне аднак не расчуліла польскую грамадзкасьць, а наадварот выклікала толькі крытыку. Палякі лічаць, што генэрал сказаў толькі частку праўды. Справа ў тым, што вайсковы стан быў толькі першай чаąткай сумеснай савецка-польскай апэрацыі. Савецкае войска ўвайшло б у Польшчу адно ў тым выпадку, каб палякі ня здолелі справіцца з «Салідарнасьцю» самі. Рускія не жадалі паўтарэньня чэхаславацкага сцэнарыю, бо тады ім бы давялося ваяваць на два франты. А галоўным для іх у той час быў менавіта Аўганістан. Ярузэльскі, як уважаюць ягоныя суайчыньнікі, толькі этнічна ёсьць палякам. Духова ён моцна зьвязаны з расейцамі і быў ім вельмі выгодным. Каб ён быў сапраўдным палякам і патрыётам, ён павінен быў перасьцерагчы Саветы наступным чынам: абвясьціць агульную мабілізацыю, раздаць люду зброю і зрабіць Валэнсу прэм ′ерам ураду.

Абвяшчэньне вайсковага стану сёньня называюць адзінай апэрацыяй у жыцьці ген. Ярузэльскага.

ДВАРНЯКІ... Ў ЗААПАРКУ

Нечаканыя навасёлы зьявіліся ў гарадзенскім заапарку. У адной з клетак, побач з лісамі, пумай, рысьсю, разьмясьціліся два звычайныя дварнякі. Гэтых безпародных сабак нехта падкінуў у заапарк і работнікі проста пашкадавалі бяспрытульных.

Між іншым, тут ёсьць праблема. У вабласным цэнтры няма сабачага пітомніка, дзе гаспадары за плату маглі б пакінуць на нейкі час (з нагоды адпачынку ці камандзіроўкі) сваіх чацьвераногіх выхаванцаў. А пакуль трэба чакаць, можа ўрэшце хто-небудзь і возьмецца за такую справу.

М. Д.

Вячка Целеш — на Радзіме

12 чэрвеня, а 16 гадзіне ў выставачнай зале Гарадзенскага гісторыка-археалягічнага музэю адкрыцьцё мастацкай выставы вядомага мастака з Латвіі, нашага земляка, Вячкі Целеша. З 1977 года Вячка Целеш прымае актыўны ўдзел у мастацкіх выставах Латвіі, Беларусі (Менск), Літве, Эстоніі, Фінляндыі, Швэцыі, Даніі, ЗША, Канадзе і вось, нарэшце, упершыню мастак са сваёй творчасьцю на радзіме, на Гарадзеншчыне.

Нарадзіўся Вяка Целеш у вёсцы Чырвонае Сяло (цяпер Красасельскае) Ваўкавыскага раёна. Вучыўся ў Краснасельскай сярэдняй школе. Працоўную дзейнасьць пачаў рабочым вузкакалейкі на Ваўкавыскім цэментным заводзе, затым нейкі час працаваў мастаком-афарміцелем на гэтым жа заводзе.

Цяжкім і складаным быў шлях маладога таленавітага мастака да сваёй мары. Зьдзіўляе той факт, зь якой рашучасьцю, настойлівасьцю, верай ён пераадольваў гэтыя цяжкасьці. Шмат разоў Вячку Целешу прыходзілася мяняць працу, пераязджаць з горада ў горад, з рэспублікі ў рэспубліку толькі дзеля аднаго: дзеля вучобы.

У 1970 годзе ён паступіў у Латвійскую акадэмію мастацтваў і адразу пасьля заканчэньня акадэміі (1975 г.) ён робіць сваю першую пэрсанальную выставу ў санаторыі Тэрвэта (Латвія). Менавіта з гэтага моманту распачынаецца сталая, сапраўдная праца жывапісца і графіка, праца, поўная творчага падыходу і натхненьня, цікавых творчых задум і мастацкага вымыслу. Як вынікі гэтай працы — шматлікія мастацкія палотны Вячкі Целеша, якія дэманстраваліся ў гарадах Эўропы і Амэрыкі.

Больш за 30 гадоў Вячка Целеш жыве і працуе ў Латвіі. Але за гэты доўгі час ён ня толькі ня страціў сваіх беларускіх каранёў, але й наадварот, яшчэ больш адчуў і ўважыў сябе сьвядомым беларусам. Жыве тэма Бацькаўшчыны ў яго мастацтве, жыве Беларусь, яе гісторыя, яе сучаснасьць у яго творчасьці, у яго дзейнасьці. Як сьведка гэтаму — карціны мастака, якія прысьвечаны Францыску Скарыну, В. Дуніну-Марцінкевічу, Янку Купалу, Пятру Саколу і іншым беларускім дзеячам: кнігі яго «Мінск на старых паштоўках» і «Гарады на скрыжаваньні дарог» сьведчаць пра яго вялікую зацікаўленасьць родным краем. Актыўна і яго грамадская дзейнасьць: ён быў адным з заснавальнікаў Латвійскага таварыства беларускай культуры «Сьвітанак», а з мінулага года ён — ініцыятар, арганізатар і старшыня аб ′яднаньня мастакоў-беларусаў Балтыі «Маю гонар».

Так, сапраўды, Вячка Целеш мае гонар звацца Беларусам.

На Беларусі Вячка Целеш прымаў ўдзел у мастацкіх выставах, прысьвечаных 500-годзьдзю Міколы Губоўскага (1980 г.) і 100-годзьдзю з дня нараджэньня Максіма Багдановіча. Дарэчы, карціну «Замест персідскага ўзору» з гэтай выставы закупіла Міністэрства культуры Беларусі.

Апошняя выстава Вячкі Целеша адбылася сёлета вясною ў Рызе. Вось, што пра яе пісалі рэспубліканскія газэты Латвіі: «Карціны Вячкі Целеша сакавітыя, яркія, як наліўныя яблыкі... Асабліва любіць мастак сонца... Карціны яго пранятыя сонцам...: («Рыгас Балсс, 27.04.1992). «...Усе прадмэты: яблыкі, статуэткі, ручнікі, гарлячык — быццам бы сьвяціліся знутры. Яркія, сакавітыя фарбы, дакладнасьць ліній, суразьмернасьць аб ′ёмаў прыцягвалі погляд...» («Панарама Латвіі», 10.04.1992 г.).

Можна шмат гаварыць пра творчасьць мастака, але ці ня лепш паглядзець усё сваімі вачамі. Балазе ёсьць такая магчымасьць.

Янка ТРАЦЯК.

Сьціслым радком

Хлапчукі гадоў чатырнаццаці ў Мастах на гарадзкім кірмашы гандлююць саноўнымі партрэтамі былых кіраўнікоў былога СССР, аб гэтым паведаміла Мастоўская раённая газета «Зара над Нёманам».

Партрэты Сталіна, Ельцына, Гарбачова раскупляюць хутка. А вось жадаючых мець у кватэры ці на рабоце выгляд Шчарбіцкага, Раманава, Язава і іншых не знайшлося.

ЗЭЛЬВА. Сёньня час выбару. Адны выбіраюць прэзыдэнтаў, парлямэнт, форму ўласнасьці і гаспадараньня, другія ж выбіраюць краіну для жыхарства. Так і сям ′я Глушэня Паўла Пятровіча і Вольгі Іпалітаўны з Зэльвы і іх траіх дзяцей сваім новым мейсцам жыхарства абралі Амэрыку, горад Нью-Йорк. Куды выехалі ўжо ў маі.

* * *

Ваўкавыск рыхтуецца адзначыць 740-годдзе заснаваньня горада. Год юбілейны для горада. Бо ўпершыню ў Іпацьеўскім летапісе ён упамінаецца пад 1252 годам. Зараз у горадзе праводзяцца масавыя мерапрыемствы для дарослых і школьнікаў: дні музея на прадпрыемствах, сустрэчы з удзельнікамі вайны, падрыхтаваны цыкл публікацый у райгазеце «Наш час». Наступны год не менш знамянальны — 490 гадоў з дня атрыманьня Ваўкавыскам Магдэбургскага права.

П. Ж.

Наменклатурныя бізнэсмэны

У адным з пакойчыкаў Карэліцкага пассавету месьціцца філія ажно Маскоўскай асацыяцыі нарыхтоўшчыкаў сельгаспрадукцыі. Назва можа й недакладная, але прадстаўнікі гэтае фірмы не жадаюць размаўляць з мясцовымі журналістамі. У чым жа прычына гэткае «сарамяжлівасьці» прадпрымальнікаў? Раней жа яны вельмі ахвотна давалі інтэрв ′ю. Справа, мабыць, у тым, што нарыхтоўваюць для далёкае Масквы беларускія харчы былы першы сакратар райкаму КПБ А. Слонаў і яшчэ два былыя партапаратчыкі Э. Арабей ды П. Бубен.

Вось як жыцьцё павярнулася. Калісьці яны з розных трыбунаў ганілі капіталістычных «акулаў», а як зьмяніўся вецер, самі зрабіліся тымі ж «акуламі», ды робяць сабе пацiху бізнэс. Зрэшты, не. Ідэялы шчасьлівага камуністычнага грамадзтва ня зусім забытыя імі. У пакойчыку, гэтак і хочацца сказаць — габінэце, усьміхаецца з партрэта Ільліч. А самі прадпрымальнікі зьяўляюцца сябрамі аргкамітэту па стварэньні раённай арганізацыі партыі камуністых Беларусі. Глядзіш, пасьля не рэгістрацыі ізноў залунае над Карэліцкім пассаветам побач зь дзяржаўным Бел-чырвона-белым сьцягам й сярпасты-малаткасты. Карацей, бальшавікам і пры разьвітым сацыялізме жыцьцё было мядовым, і сёньня на брак у кішэні грошаў яны не наракаюць. А простыя люд як гібеў, так і гібее, бо ўлада пакуль не зьмянілася й завецца па-ранейшаму савецкаи.

Мікола АНТОНЧЫК.

«ПАМЁР» КАЛГАС

У Іўеўскім раёне ў адзін дзень памёр калгас і не абыякі, а лепшы — імя Леніна. Што ж здарылася? А тое, што й павінна было здарыцца. Працуючы на калгасных палетках ды фэрмах, сяляне ня былі ўласнікамі зямлі, рабілі нямаведама на каго. А ці справядліва такое становішча? Не. Да гэткай высновы прыйшлі калгасьнікі й прынялі рашэньне аб выхадзе з гаспадаркі.

Гэраненскаму сельсавету, куды яны ўсе зьвярнуліся з прозьбаю аб зямлі, давялося задаволіць жаданьне людзей й выдзеліць ім па 2,8 гэктары. Атрымаўшы аснову для сельгасвытворчасьці, былыя калгасьнікі утварылі аб ′яднаньне сялянскіх гаспадарак «Ніва».

Мікола АНТОНЧЫК.

З ПАДАРОЖНЫХ ЗАПІСАЎ

Міністэрства абароны на беразе Сьвіслачы

1.

У сталіцы я бываю рэдка, бо вочы гарадзенца глядзяць на захад. Як немцу, усё што на усходзе, уяўляецца мне ледзьве не Сібірам. Аднак часам Менск наведаць варта.

Не цярплю савецкіх цягнікоў, наскрозь прасьмярдзелых фэнолам прыбіральняў. Іншая рэч аўтобус, але цяпер імі не наезьдзіш: квіток ад Гародні да Менску каштуе 150 рублёў (заўвага: цэны яшчэ узьняліся). Дзякуй богу, што існуе пакуль адносна танны дызэль. 18 рублёў да Баранавічаў, плюс яшчэ 12. Усяго, значыцца, у сталіцу — за 30 рублёў. У пяць разоў таньней, чымсьці аўтобусам. Вось такая мая бугалтэрыя.

Цягнік спыняецца побач кожнага слупа. Вагон паступова запаўняецца пасажырамі, але п ´яных сярод іх няма. Можа усе яны — каталікі? Бо ўчора было праваслаўнае сьвята. Не, штосьці зьмянілася ў абліччы чыгуначных пасажыраў апошнім часам. Раней карты, бутэлька, мацюкі былі абавязковай справай. Няма бальшавікоў, пастаяннага нагнятаньня псіхозу, іхняга ідэалагічнага дурману. І людзі зьмяняюцца. Як пісаў М. Зошчанка: п ´юць па-ранейшаму, але ўжо нейк інакш, ва ўсякім разе покатам на тратуарах не ляжаць.

2.

Ня чытаю ў аўтобусах і цягніках, марнаваньне часу. Хіба ў дызэлі, і тое толькі на прыпынках. У часе руху трэба назіраць навакольле або думаць, прыплюшчыўшы вочы. У мяне з сабой кніжка вядомага польскага празаіка Рышарда Капусьцінскага. Называецца «Ляпідарый», г. зн. мейсца (гарадзкі гайнік, замкавы дзядзінец або патыё — унутраны дворык у музэі), дзе сабраныя рэшткі скульптураў і малога дойлідзтва: гзымс, калёна, або нават папросту дзікі камень.

Неспадзявана для сабе пачынаю чытаць старонку па старонцы й не хачу спыняцца. Блізкі мне жанр: сумесь рэпартажу, эсэ, дзёньніка. Колькі трапных назіраньняў з нашага жыцьця ў «сацыялістычным лягеры»! «Энэргія масаў згашаецца ў змаганьні дзеля забесьпячэньня элемэнтарнага ўзроўню жыцьця. Кожны чалавек ёсьць патэнцыяльным злачынцай і заўжды можа быць засуджаны... Няма аніякіх сталых правілаў гульні, апроч правіла максімалізацыі ўлады». Усё робіцца дзеля стварэньня грамадзтва без памяці. Хлусьня нічым не караецца. Што гаварылася, абяцалася учора, не мае аніякага значэньня. Для хлусьні ўсе ўмовы, бо ейны аб ´ект — людзкая гушча — пазбаўлены памяці.

3.

Напаўувагі назіраю сваіх суседзяў і пачынаю ўсьведамляць, якая паміж намі прорва. Я усьведамляю сябе беларусам, думаю па-беларуску, мысьлю іншымі гістарычнымі, эстэтычнымі катэгорыямі. Мне даводзіцца штось сказаць і я чуюся немцам, які прывез сюды аднаўжытковыя шпрыцы або кансэрваваныя сасіскі. Прынамсі палякам, каторы мае тутака нейкі камэрцыйны інтэрас. Я — замежнік у сябе дома. Бо я не жадаю быць як усе, мясцовым, савецкім, які, у свой чарод, не жадае разьгінаць свой карак, чакаючы ўлюбёнага дубца: «А пры Андропаве быў парадак...» Атаварваньне талёнаў для іх сьвятая справа. «Як, ты зноў ня выкупіў гарэлку?!» Я і цукар да апошняга часу амаль не выкупляў. Бо не гарэлка і мыла патрэбны мне для ўсьведамленьня сябе чалавекам, а, прыкладам, той жа Бел-чырвона-белы сьцяг. Я ня дома ў доме, дзе дбаюць пра чысьціню рук, ня думаючы аб чысьціні душы, гонары і волі.

4.

А ў Менску йдзе дождж, упарты і дужы. Спускаюся каля чыгуначнае станцыі ў падзем ´е мэтро. Навіна: лямпачкі ў разменных аўтаматаў ня сьвецяць. Грошы мяняюць у акенцы, куды — даўгая чарга. Праезд цяпер каштуе 40 кап.

Спатыкаю сяброў, ідзем па першы сёньня кубак кавы. А дождж не спыняецца. Другі кубак будзе ў сябрыне аднога мастака, які чакае нас пад парасонам на ганку невялікай цеснай кавярні. Публіка — пераважна школьніцы ў таварыстве барадатых, майго веку мужчын. Вольны куточак застаўлены распнутымі мокрымі парасонамі. Мы ладкуемся каля піяніна.

За вокнамі па-ранейшаму ліе дождж. Нехта апавядае аб знаёмым, які наведаў амэрыканскіх беларусаў. Дзіўныя яны людзі. Бацька належаў да лягеру БЦР, а сын быў з бэнээраўскага. Пахаваны на розных могілках. Карацей: два беларусы — тры партыі. Яшчэ кур ёз. У Магілёўскай вобласьці раёнку пераназвалі ў «За новыя рубяжы», а на шыльдзе — Пагоня, толькі рыцар скоча не на захад, а на ўсход...

Мяне распытваюць, чаму гэта ў Гародні назвалі адну вуліцу «Яна Паўла Другога» і наогул пачалі польскія назвы вяртаць. Дзіўныя яны людзі, менчукі. Я тлумачу, што такая вуліца ёсьць ня ў Гародні, а ў Сапоцкіне, у мястэчку. Надпіс, дарэчы, на дзьвюх мовах: беларускай і польскай. А ўвогуле, чым гэтая новая горш за вул. Патрыса Лумумбы ў Слоніме? Што датычыць Гародні, ніякай палянізацыі ў назвах вуліц няма. У тапанімічнай камісіі беларусы, каталіцкія назовы яны ня лічаць польскімі. Вось што значыць чуткі...

5.

Мы калясім па горадзе, спыняемся каб выпіць кавы, двойчы ямо піццу. У Менску ўсе ядуць піццу. Дождж не ўтаймоўваецца. Кіраваць сталічнымі вуліцамі цяжка, асфальт паўсюдна ў выбоінах. Сябра жартуе: пакуль быў праспэкт Леніна, ехаць было гладка, а як стаў Скарынаўскім... Я дадаю: пакуль было ЦК, было каму дбаць, бо чорныя лімузіны лёталі па цэнтральным праспэкце, ажно сьвісьцела ўвушшу.

У Менску зьмены. Перад былым ЦК болей няма аграмадных бюстаў двох немцаў — клясыкаў рэвалюцыйнага вучэньня. А ў самім гмаху цяпер будзе Вярхоўны Савет («вельмі» беларускае слова!). У гаркаме партыі месьціцца Міністэрства замежных спраў, а ў акруговым штабе — Міністэрства абароны, якое мае нават свой друкавы ворган, газэту «Во славу Родины»!. Уяўляю сабе ворганам расейскага міністэрства абароны, прыкладам, газ. «Беларус на варце»...

Дождж мые Менск. Ці адмые?

6.

Вяртаюся цягніком, у вагоне, з замкнутай намёртва прыбіральняй.

Зноў задумваюся: мы размаўляем рознымі мовамі. Адна — утылітарная і пустая. Другая мае душу. Брахня ўсё пра тую клясавую адрознасьць. Існуе толькі розьніца ў культурным узроўні, які таксама штосьці значыць, толькі памножаным на нацыянальную сьвядомасьць. Беларуская мова — не адно крок убок, а крок увышыню.

У Койданаве будуюць мост цераз рэйкі, у Ваўкавыску таксама. Раней на гэта шкадавалі грошы. А ў Зэльве муруюць з цэглы прыбіральню. На ваўкавыскай станцыі сноўдае паравоз, эканомяць дызэльнае паліва. Беларусь будуецца, дбае аб эканоміі, пхнецца паволі ў будучыню, дзе яе чакаюць сорак гадоў блуканьняў па ягіпецкай пустэльні.

Сяргей АСТРАВЕЦ.

Пастановай Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь ад 23 красавіка 1992 г. ухвалена канцэпцыя судова-прававой рэформы. Наш карэспандэнт па камэнтары зьвярнуўся да супрацоўніка ваблаанога суда І. А. Енка.

СУДОЎНІЦТВА:

ад ВКЛ да Рэспублікі Беларусь

— **Чым тлумачыцца павышаная ўвага грамадзтва да праблемаў ажыцьцяўленьня правасудзьдзя?**

— Няма патрэбы рабіць глыбокі экскурс у гісторыю, каб канстатаваць, што, пачынаючы з часоў Вялікага Княства Літоўскага, Беларусь мела моцную судовую ўладу. Дастаткова нагадаць Статут ВКЛ 1588 году, юрыдычна дасканалы звод законаў феадальнага права, які дзейнічаў да 1840 году. Нават калі наша Бацькаўшчына была ў складзе Рэчы Паспалітай і царскай Расеі, і ў той час суд зьяўляўся аўтарытэтным дзяржаўным органам. Судовая сыстэма Расеі ў 60-ых гадах мінулага стагоддзя была рэфармавана такім чынам, што мы маем магчымасьць шмат чаго скарыстаць і зараз для сябе.

Увесь савецкі перыяд суд зьяўляўся прыдаткам сыстэмы і праваднікам партыйна-дзяржаўнай палітыкі.

Мы задумалі будаваць прававую дзяржаву, што немагчыма без стварэньня якасна новай прававой сыстэмы, і ў першую чаргу без зацьвярджэньня незалежнай судовай улады.

Таму беларускаму народу немалаважна ведаць, хто і якім чынам будзе абараняць яго правы і інтарэсы.

— **Скажыце, калі ласка, колькі слоў аб асноўных накірунках судова-прававой рэформы, якая агульная ацэнка яе канцэпцыі?**

— Канцэпцыя рэформы распрацавана пад кіраўніцтвам старшыні камісіі па заканадаўству ВС Рэспублікі Беларусь Д. П. Булахава. На мой погляд, распрацавана бездакорна, з улікам сусьветнага вопыту і асаблівасьцяў рэзьвіцьця рэспублікі. Паколькі існуючая прававая сыстэма ня здольна забясьпечыць належную абарону правоў грамадзян, дзейнасьць законаў, дастатковы ўзровень барацьбы са злачыннасьцю, неабходна рэфармаваць усе яе зьвеньні: судовую ўладу, органы юстыцыі, адвакатуру, органы ўнутраных спраў і дзяржаўнай бясьпекі.

У цэнтры рэформы стаіць суд, які павінен быць адзіным органам, надзелены законным правам канчаткова вырашаць усе спрэчкі ў грамадзтве. Не чыноўнік за зачыненымі дзьвярыма ў сваім габінэце будзе прымаць рашэньні па спрэчным пытаньні, а незалежны суд публічна, з удзелам зацікаўленай асобы.

— **Якія перашкоды паўстаюць на шляху рэформы?**

— Асноўнай перашкодай я б назваў застарэлае мысленьне, якое, на жаль, дамінуе ў большай часткі прадстаўнікоў дзяржаўнай улады, у тым ліку ў многіх маіх калегаў. Прызнаць сваю самастойнасьць — значыць узяць на сябе адказнасьць, але ня ўсім гэта выгодна, шмат хто звыкся зь іншым жыцьцём. І таму грамадзтва павінна кіравацца не ўласнымі групавымі інтарэсамі, а інтарэсамі звычайнага чалавека.

Крызіс улады, які зараз назіраецца і ў нас, абумоўлівае неэфэктыўнасьць судовай дзейнасьці. Калі зьвярнуцца ў любы з аддзелаў народнага суда, можна заўважыць, што людзі працуюць там амаль бесьперапынна. Але павінен дадаць, што сур ´ёзныя крымінальныя справы часта не трапляюць у поле зроку судоў, і, вядома, гэта не наша віна. У першую чаргу я маю на ўвазе буйныя крадзяжы дзяржаўнай маёмасьці, злоўжываньні кіраўнікоў розных узроўняў, крымінальны бізнэс і г. д. Або, да прыкладу, хабарніцтва пранікла амаль паўсюдна, а за мінулы год судамі рэспублікі разгледжана ўсяго некалькі дзесяткаў спраў. У нашым горадзе працуе мытня. Па ацэнках спецыялістаў яна ўяўляе сабой даволі карумпаваную ўстанову. Тым ня менш спраў у судах няма і кур ´ёзнасьць гэтага разумеюць усе, каму хоць аднойчы даводзілася перасякаць дзяржаўную мяжу.

Хачу засяродзіць увагу на самым балючым для нас, судзьдзяў, пытаньні — гэта дрэнныя ўмовы працы. Многія народныя суды вобласьці разьмешчаны ў прыстасаваных будынках, супрацоўнікі месьцяцца па некалькі чалавек у адным пакойчыку. І гэта тады, калі кожны з нас прымае рашэньне па канкрэтнай судовай справе. Мясцовыя органы выканаўчай улады здаецца ня хочуць разумець нашых праблемаў. У сёньняшняй сытуацыі мы вымушаны шукаць абароны сваіх сацыяльных правоў, такіх, як напрыклад, права на атрыманьне жылой плошчы. Ня лепш выглядае і матэрыяльнае забесьпячэньне судзьдзяў, хоць, думаю, усім добра зразумела, што бедны чалавек ня можа быць незалежным. На мой погляд, гэта абставіна ў многім абумоўлівае прысутнасьць у нашым асяродзьдзі карупцыі.

Такім чынам, як бачыце, перашкоды ёсць і ўся стваральная праца яшчэ наперадзе, але ўжо сёньня вельмі хочацца верыць, што сапраўдная судовая ўлада на Беларусі ўсталюецца.

— **І напасьледак. Ці магчыма правядзеньне рэформы пры наяўнасьці таго судзейскага корпуса, які быў сфарміраваны аддзеламі адміністратыўных органаў абкамаў КПБ?**

— Гэта, відаць, самае асноўнае пытаньне. Кадры абнаўляць неабходна. Усе мы прайшлі праз горніла партыйнай кузьні. І, вядома, цяжка мяняць чалавеку свой сьветапогляд, калі ён складаўся дзесяткамі гадоў, і пагэтаму пры падборы кадраў цяпер неабходна карыстацца не крытэрыямі, якія былі ў недалёкім мінулым (наяўнасьць партбілета, «чыстая» анкета), а крытэрыямі, якія выпрацоўваліся на працягу гісторыі чалавецтва. Думаю, што іншага шляху ў нас няма.

Т. МІКШУТА.

МІТЫНГ, ЯКІ НЯ СТАЎ МАСАВЫМ

«А вы на мітынг пойдзеце?»

Пра гэта, ідучы на стадыён «Абутнік», дзе дэмакратычныя сілы лідчыны арганізоўвалі мітынг у падтрымку рэфэрэндуму і аб экалягічным становішчы горадзе, я запыталася ў выпадковых стрэчных...

Дзяўчаты гадоў 20:

— Рабіць нам няма чаго, ці што?

— А вы хоць ведаеце — аб чым?

— Ат! Надаелі!

Хлопец гадоў 25:

— Ад гэтай палітыкі і так галава пухне, з глузду можна зьехаць. Ды й сваіх спраў хапае.

Маладая жанчына гадоў 30:

— Што вы! Яшчэ трэба магазыны аблётаць. Сям 'ю ж карміць няма чым. А то мужык з хаты выгане, скажа: «Няма чаго табе рабіць, як па мітынгах цягацца...

Дзяўчына гадоў 25 (стаіць на аўтобусным прыпынку, за плячыма вісіць плакат-запрашэньне):

— Які мітынг (вельмі зьдзіўлена).

— А вунь у вас за плячыма плакат, прачытайце.

— І праўда... Трэба схадзіць, паслухаць.

Пайшлі... Сабраліся чалавек 150, ня больш. У асноўным гэта былі людзі, старэйшыя за 30 гадоў. Моладзі — лічаныя адзінкі. Ды я і не выпадкова задавала пытаньні людзям маладога ўзросту. Па сваіх знаёмых ведаю, што іх мала цікавіць палітыка. Чаму? Магчыма, лідзкія дэмакраты яшчэ ня здолелі заваяваць давер моладзі, зацікавіць яе. Ды і сама падрыхтоўка да мітынгу жадае быць лепшай. Напрыклад, мне часта даводзіцца бываць у Мінску. Дык вось там, калі штонебудзь праводзіцца, ініцыятыўныя групы ад арганізатараў ходзяць з мэгафонамі па самых людных месцах і заклікаюць падтрымаць іх. Глядзіш, і зьбярэцца пацціху пару дзесяткаў цікаўных. За ідэю, якая бы яна ня была, трэба змагацца.

Але вернемся на стадыён. Колькі б там людзей не было, яны заслугоўваюць увагі, і арганізатары мітынгу, нягледзячы на малалюднасьць, падыходзілі да мікрафона і гаварылі пра наболелае...

НЕКАЛЬКІ ФРАГМЭНТАЎ З ВЫСТУПЛЕНЬНЯЎ...

І. Грос, сябра Каардынацыйнай рады Беларускага Згуртаваньня Вайскоўцаў: «Хоць і тварылі перашкоды зьбору подпісаў для правядзеньня рэфэрэндуму, іх усё ж сабралі. Нават больш, чым было трэба. У некаторыя ўстановы, напрыклад, у аўтапарк № 2,нас наогул не пусьцілі, сказалі — зьбірайцеся на вуліцы. Цяпер жа гавораць, што людзі на рэфэрэндум ня пойдуць, бо яны апалітычныя...»

В. Шавец, дэпутат абласавета: «... Людзі запалоханыя, баяліся ставіць подпісы, хаця на словах і падтрымлівалі гэтую акцыю. Яшчэ скажу і пра тое, што так мала сёньня сабралася людзей. Мы прасілі дазволу правесьці мітынг на плошчы Леніна, але атрымалі адмову. На стадыён, вядома, ня кожны пойдзе. На плошчы нам, на жаль, месца не знайшлося. Вось калі прыязджаў Кебіч, то для праважатых, якія заставілі асабістым транспартам усю плошчу, месца хапіла. Так у нас пра народ клапоцяцца...»

Я. Куроўскі, член Каардынацыйнай рады: «Многія службы ў горадзе павінны быць незалежнымі. Ніколі ня будзе праўдзівай статыстыкі, экалягічных вымярэньняў, пакуль кожны кіраўнік залежыць ад гарвыканкама...»

... І РЫТАРЫЧНАЕ ПЫТАНЬНЕ: КОЛЬКІ МОЖНА!

Гаварылі таксама пра забруджваньне прадпрыемствамі акаляючага асяроддзя, пра адзінае ў горадзе возера, якое асушылі, нібыта каб пачысьціць, ды так і засталося балота балотам. Пра экалагічна небясьпечныя прадпрыемствы: «Ізатрон, аб 'яднаньне «Лакафарба», дзе і раней не вельмі клапаціліся пра ачышчальныя, а цяпер з усебаковым падаражаньнем, напэўна, і наогул забудзіся.

У канцы мітынгуючыя прынялі рэзалюцыю з патрабаваньнямі да гарвыканкама. Ня буду нават пералічваць іх, бо ведаю: мясцовае кіраўніцтва, як заўсёды, адмахнецца, абгрунтоўваючы сваю пазыцыю недахопам сродкаў і дзіркамі ў бюджэце.

Калі ж, урэшце рэшт, знойдзецца чалавек, які здолее хоць крыху залатаць гэтыя дзіркі?

Т. КУДРАШОВА, г. Ліда.

2 чэрвеня ў Гародні адбылося пасьвячэньне старога Брыгіцкага касьцёлу. Сьвятыня стаяла безгаспадарчай, а нядаўна была адрамантавана. На ўрачыстасьць прыехаў архібіскуп Маскоўскі і ўсёй эўрапэйскай часткі дзяржаваў Садружнасьці а. Тадэвуш Кандрусевіч.

Фота А. УЛАДАСЕВІЧА.

ПОШТА

Караткевіч і Гародня

Хваравіта ўспрымаюцца многімі жыхарамі зьмены назваў вуліцаў, да якіх так прывыклі. Тым ня менш, хачу ўнесьці сваю прапанову. Жыву на праспэкце 40-годдзя Перамогі. Па-першае, вельмі працяглая назва. Як і БЛК скарацілі, так і тут людзі папросту кажуць — «на 40 год». А чаго 40 год? Я не супраць значнасьці Перамогі, але недарэчнасьць заключаецца ў тым, што ў адным кутку горада знаходзяцца: вуліца Перамогі, завулак Перамогі і праспэкт 40-годдзя Перамогі.

Хацелася б, каб той, хто даваў гэтыя назвы, пашукаў пэўны адрас у нашым раёне. За пяць гадоў (колькі тут жыву), пераблытаўшы адрас, трапляла толькі да мяне каля дваццаці чалавек.

Думаю, што знайду аднадумцаў, прапанаваўшы даць праспэкту імя У. Караткевіча. Вядома, ня без падстаў. Сам аўтар быў меў сяброў у нашым горадзе. Ды і дастаткова нагадаць адзін зь яго самых лепшых раманаў «Хрыстос прызямліўся ў Гародні». У машынапісу гэтага твора намаляваны плян старажытнай Гародні. Здымкі кінафільма таксама адбываліся тут. А ў тым, што сынам сапраўдным для Беларусі ён быў і застаўся навекі, напэўна, не сумняваецца ніхто.

Т. РАЖКО, Гародня.

«Пра Беларусь, беларуса, пра яго слова»

Абласная прафсаюзная бібліятэка, якая месьціцца ў гарадзенскім Палацы культуры «Юнацтва», актыўна прапагандуе беларускую літаратуру, гісторыю, мову.

Тут ладзяцца чытацкія канфэрэнцыі, праводзяцца разнастайныя выставы.

Вось і зараз тут разьмешчана кніжная выстава «Пра Беларусь, беларуса, пра яго слова». Зьвяртаюць на сябе ўвагу выданьні «Гарадзкая геральдыка Беларусі» А. Цітова, «Памяць пра легенды» К. Тарасава, «Першапачатковае засяленьне Беларусі». Калечыца, энцыклапедычны даведнік «Скарына» і могія іншыя кнігі, якія апавядаюць пра мінулае Беларусі, слаўных сыноў.

«Усё лепшае ў мінулым»,— некалі пісаў Францускі пісьменьнік Мапасан. Аднак па густах нашага сучасьніка так ня скажаш — ня вельмі наведваецца выстава.

М. Д.

7 чэрвеня 1492 года ў Гародні паміраў кароль польскі, вялікі князь літоўскі Казімір. Паміраў у цяжкіх пакутах. Здавалася, ніщто не прадвяшчала такога зыходу. Адразу пасьля вялікодных сьвятаў кароль сьпешна пакінуў Вільню, атрымаўшы навіны аб толькі што заключаным пагадненьні паміж яго двума сынамі Уладзіславам і Янам-Альбрэхтам. Але трапіць у Польшчу Казіміру так і не ўдалося. У Троках ён занямог і ўжо хворы прыехаў у Гародню, дзе здароў 'е караля яшчэ болей пагоршылася.

Нязвычайна моцная хвароба страўніка перамянілася крывавай дызэнтэрыяй. Нейкі бернардын-лекар раіў Казіміру ўжываць грубы хлеб і сушоныя грушы. Гэты сродак затрымаў дызэнтэрыю, але незаўбаве па ўсім яго целе зьявіліся пухіры, што спарадзілі водную пухліну, якая імкліва пашыралася. З кожнай хвілінай кароль адчуваў сябе ўсё больш кволым. Паклікаўшы свайго асабістага лекара Якуба Залескага, ён запытаў яго аб надзеі на Севе выздараўленьне. Лекар шчыра адказаў, што ён нічога ня можа абяцаць. Казімір успрыняў гэтае паведамленьне спакойна, «быццам бы толькі і чакаў гэтага».

Кароль адразу загадаў пісаць тастамант, у якім у апошні раз за свае 52 гады кіраваньня Вялікім Княствам Літоўскім і 45 гадоў — Польшчай выказаў сваю волю. Неўзабаве пасьля напісаньня тастаманту Казіміра ня стала.

Са сконам караля і вялікага князя Казіміра скончылася цэлая эпоха ў жыцьці Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага. Каб усьвядоміць значэньне той эпохі, ацаніць заслугі Казіміра перад дзяржавай і нашымі продкамі, варта вярнуцца да вытокаў, таго часу, калі яму было суджана стаць на чале найбуйнейшай дзяржавы на ўсходзе Эўропы.

20 сакавіка 1440 года Аляксандр Чартарыйскі выканаў прысуд, вынесены вялікаму князю Жыгімонту Кейстутавічу, незадаволенымі яго дэспатызмам і свавольствам уплывовымі дзяржаўнымі мужамі.

ВКЛ, якіх узначальваў буйны магнат Іван Чартарыйскі. Адразу пасьля забойства вялікага князя паны — рада дзяржавы, захоўваючы фармальную ляяльнасьць польскаму каралю Уладзіславу Ягелончыку згодна пастановы вуніі 1432 года, паслалі ў Кракаў дэпутацыю прапанаваць каралю вялікакняскі трон. Паны — рада ВКЛ цалкам прытрымлівалася духу і літары гэтага пагадненьня, у якім гаварылася аб тым, што пасьля сьмерці вялікага князя яго пасад павінен перайсьці да польскага караля. Кароль Уладзіслаў аднак ня прыняў гэтай прапановы і прызначыў каралеўскага намесьніка ў Вялікае Княства ў асобе свайго малодшага брата Казіміра, тым самым парушыўшы дамоўленасьць. Моцнае абурэньне ахапіла магнатаў і шляхту ВКЛ. Падобныя дзеяньні караля былі расцэнены імі як замах на дзяржаўны суверэнітэт і незалежнасьць іхняй дзяржавы. Фактычна, Вялікае Княства станавілася правінцыяй Польшчы. Не прадугледжвалася нават існаваньне пасада вялікага князя літоўскага, а замест яго намесьнік ад імя караля павінен быў кіраваць краінай.

У такіх надзвычайных абставінах паны-рада ВКЛ рашыліся на адчайны крок. Спаіўшы польскіх паслоў, прыбыўшых у Вільню паводле загаду Уладзіслава Ягелончыка, паны-рада сабраліся на начное пасяджэньне, каб абраць вялікага князя самім, незалежна ад Польшчы. Дэбаты і спрэчкі працягваліся усю ноч. Прэтэндэнтаў было пяцёра: князь Міхаіл Жыгімонтавіч, сын забітага ў Троцкім замку Жыгімонта Кейстутавіча, князь Свідрыгайла, які ўжо прымяраў вялікакняскую карону ў 1430—1432 гадах, слуцкі і капыльскі князь Аляксандр Сямёнавіч, унук славутага Альгерда, сам кароль Уладзіслаў Ягелончык і, нарэшце, каралевіч Казімір. Усе яны ў аднолькавй ступені мелі шанц заняць вялікакняскі пасад. Толькі перад самым досьвіткам галасы літоўскіх радных паноў схіліліся ў бок Казіміра.

Тым часам сам Казімір зьбіраўся на Радзіму сваіх продкаў у чыне каралеўскага намесьніка, яшчэ ня ведаючы аб сваім абраньні вялікім князем літоўскім.

ВЯЛІКІ КНЯЗЬ КАЗІМІР

Шлях яго ляжаў з Кракава праз Сандамір, Люблін. Нарэшце зьявілася мяжа ВКЛ і першы горад ужо на зямлі княства — Бельск — вітаў новаабранага вялікага князя літоўскага. Зь ледзь хаваным хваляваньнем Казімір углядваўся ў пагоркі, лясы, палі, што мільгацелі за вакном карэты. Адначасова няведамай і такой знаёмай здавалася яму гэтая краіна. Аб ёй ня раз маладому каралевічу апавядала яго маці — гальшанская князёўна Зоф 'я Андрэеўна, неаднойчы зьяўлялася настальгія па радзімаму краю і ў ягонага бацькі — польскага караля Уладзіслава Ягайлы.

Далей шлях Казіміра пралягаў праз Дубна, Новы Двор, Васілішкі, Радунь, Эйшышкі. Хутка ён быў ужо ў сталіцы Вільні. Не пасьпеў Казімір як сьлед асвойтацца ў новым для сябе горадзе, як надыйшоў час каранацыі. Каранацыя альбо абрад «паднясеньня» на вялікае княства па традыцыі адбыўся ў Катэдральным Саборы. Ва ўрачыстай абстаноўцы, пад воклік і здравіцы паноў і шляхты, на галаву Казіміра была ўскладзена карона яго продкаў — мітра Гэдыміна, а ў рукі дадзены меч і бэрла (скыпэтр), якія сымвалізавалі дзяржаўную незалежнасьць княства. З гэтага часу ён на ўсё жыццё зьвязаў свой лёс з Айчынай сваіх бацькоў, якую любіў моцна і самааддана.

Незайздросная спадчына дасталася 12-гадоваму яшчэ юнаку! У выніку крывавай грамадзянскай вайны 30-х гадоў краіна была спустошана, гарады і вёскі ляжалі ў руінах і попеле. Дзяржаўная скарбонка амаль спусьцела. Існавала рэальная пагроза дзяржаўнаму сувэрэнітэту і тэрытарыяльнай непадзельнасьці Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага. Польшча ўвесь час імкнулася падпарадкаваць сабе княства. І шлях да ажыцьцяўленьня гэтай мэты польская магнатэрыя на чале з З. Алесьніцкім, здавалася, абрала беспамылковы: узначаленьне вуніі з Княствам.

У часы Жыгімонта Кейстутавіча палякі амаль дасягнулі сваёй мэты. У Вільні шматлікія польскія сэнатары і паны адчувалі сябе як у Сваім родным Вавэлі. Паўсюдна прыніжалася годнасьць сапраўдных патрыётаў княства, шмат хто зь іх ахвяраваў жыцьцём, баронячы дзяржаўныя і нацыянальныя інтарэсы краю. Красамоўны факт: пад час абраду паднясеньня Жыгімонта Кейстутавіча на вялікакняскі трон пасьля замаху на Свідрыгайлу, вышэйшая асоба іншаземнай дзяржавы (кароль ЯГАЙЛА), хоць і быў роднаснага паходжаньня, усклаў на яго галаву мітру Гэдыміна, сымболь незалежнасьці і самастойнасьці ВКЛ. Тое, што з такой цяжкасьцю на працягу амаль двух стагоддзяў здабывалі Вітаўт і яго папярэднікі, іхнія нашчадкі амаль растрацілі ўсяго за некалькі год. І толькі абраньне вялікім князем Казіміра, незалежна ад Польшчы, абнадзеіла дзяржаўных мужоў краіны дый увогуле ўсіх шчырых патрыётаў краю. Але падстаў для радасьці ўсё ж такі было мала.

Адразу пасьля ўступленьня Казіміра на вялікакняскі пасад ускраінныя землі дзяржавы выявілі намер аддзяліцца і ўтварыць асобныя княствы. У сэпаратызме гэтых вабласьцей бачыліся палітычныя амбіцыі прайграўшых прэтэндэнтаў. Міхаіл Жыгімантавіч падбухторваў Жмудзь і Падляшша. Алелькавічы хацеліператварыць Кіеўскае намесьніцтва ў сваё асабістае валоданьне. Свідрыгайла, умацаваўшыся на Валыні, не прызнаваў над сабой ніякай вышэйшай улады.

Малады вялікі князь з дапамогай нешматлікай жменькі сваіх дарадцаў, сярод якіх вылучаўся мудрасьцю і адвагай земскі маршалак Ян Гаштольд, дзейнічаў надзіва рашуча і своечасова. Ваеннай сілай, а найболей дыпламатычнымі сродкамі ён спачатку ізаляваў, а потым зьнішчыў гнёзды сэпаратызму ў краіне. Свідрыгайла, Аляксандр Алелькавіч, Юры Лінгвенавіч былі вымушаны прысягнуць новаму вялікаму князю. Толькі адзін Міхаіл Жыгімонтавіч працягваў барацьбу са сваім стрыечным братам, абапіраючыся ў першую чаргу на іншаземцаў: татараў, маскавітаў, мазаўшанскага князя Балеслава. Быўшы на свабодзе патэнцыяльны прэтэндэнт на вялікакняскую карону ўяўляў сабой значную небясьпеку для Казіміра. Ад Міхаіла Жыгімонтавіча цягнуліся ўсе ніці змоваў супраць вялікага князя літоўскага. Увогуле на працягу ўсяго часу кіраваньня Казімірам Ягелончыкам абедзьвюма дзяржавамі, па падліках выдатнага польскага гісторыка-храніста сярэднявечча Мацея Стрыйкоўскага, на яго жыцьцё было арганізавана 7 замахаў.

Польскі кароль, старэйшы брат Казіміра, Уладзіслаў не хацеў прызнаваць каранацыю новага вялікага князя літоўскага. Адносіны паміж дзьвюма дзяржавамі былі вельмі напружанымі. Недаспадобы быў палякам абвешчаны Казімірам шлях да дзяржаўнага сувэрэнітэту. Але ў 1444 годзе абставіны перамяніліся. У бітве пад Варнай, камандуючы ўгорскім войскам, быў забіты Уладзіслаў Ягелончык (ён тады яшчэ зьяўляўся і ўгорскім каралём). І польская магнатэрыя і шляхта вярнуліся да старой выпрабаванай палітыкі ў дачыненьні да ВКЛ.

На Серадзкім сойме 1445 года вялікі князь Казімір быў абраны польскімі панамі польскім каралём. Не адразу сам Казімір і паны-рада Вялікага Княства прынялі такую прапанову, выдатна разумеючы, што за падобным крокам палякаў хаваецца імкненьне падпарадкаваць, а потым зь цягам часу і пазбавіць незалежнасці Княства. Толькі ў 1447 годзе Казімір даў нарэшце згоду прыняць польскую карону, прысягнуўшы аднак пры гэтым панам Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага і ўвогуле ўсяму грамадзтву краіны, у тым, што ён ніколі ня будзе пакідаць у бядзе Літву, заўжды дбаць пра яе дзяржаўныя інтарэсы.

Прыняцьце Казімірам польскай кароны не прывяло да зьнікненьня ці зьмякчэньня супярэчнасьцяў паміж ВКЛ і Польшчай. Польскі бок дамагаўся больш цеснай вуніі паміж дзьвюма краінамі, нават не хаваючы свайго жаданьня поўнасьцю далучыць княства да польскай Кароны. Ды і ўзьмежныя праблемы абвострылі адносіны паміж Княствам і Польшчай да такой небясьпечнай мяжы, што, здавалася, вось-вось выбухне вайна. Нават шэраг буйнешых магнатаў ВКЛ, такіх як Радзівілы, Гаштальды, Осызікі і г. д., адаслалі назад палякам свае чэрбы, прынятыя да іх у выніку Гарадзельскай вуніі 1413 года.

У гэтых абставінах Казіміру трэба было валодаць сапраўдным майстэрствам дыпламатыі і кампрамісаў. Відавочна, Казімір як вялікі князь літоўскі і як сапраўдны патрыёт краю бараніў як мог інтарэсы княства, але з другога боку, як польскі кароль ён быў проста вымушаны дбаць і пра Польшчу, хоць не адзіны раз ён уздымаў свой голас супраць вялікадзяржаўнай палітыкі гэтай дзяржавы ў дачыненьні ВКЛ. Хаця, бязумоўна, сымпатыі Казіміра ляжалі на баку Вялікага Княства, аднак яму прыходзілася выступаць у якасьці трэцейскага пасярэдніка ў адносінах дзьвюх дзяржаў. Не заўжды ў яго атрымлівалася гэтая роля. Неаднойчы польскія паны і магнаты абвінавачвалі яго ў тым, што ён клапоціцца пра дзяржаўныя інтарэсы Польшчы, больш спрыяе Літве.

Пасьля канчатковага далучэньня Валыні і Заходняга Падольля да ВКЛ, сярод польскай шляхты пачало распаўсюджвацца меркаваньне, што ў Польшчы няма болей караля і што ўвогуле Казімір ня варты каралеўскай кароны. І толькі ўпартае імкненьне падпарадкаваць свайму ўплыву суседнюю дзяржаву прымушалі Польшчу зьмірацца са знаходжаньнем Казіміра на польскім троне. У сваю чаргу радным панам і магнатам ВКЛ здавалася, што Казімір Ягелончык недастаткова абараняе іхнія інтарэсы. Дайшло нават да таго, што на Вальных соймах 1456 і 1461-гадоў, калі кароль і вялікі князь быў заняты вайной з Тэўтонскім Вордэнам, яго хацелі пазбавіць вялікакняскага пасада.

Як ніякі іншы вялікі князь, Казімір на працягу 52 гадоў кіраваў дзяржавай: 47 гадоў ён трымаў польскую карону. За больш чым паўстагоддзя, калі ён стаяў у стырна краіны, у жыцьці Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага адбыліся значныя зрухі і зьмены. Вобразна кажучы, гэта быў пераходны перыяд ад «эпохі гераічных спраў», калі асноўныя намаганьні былі засяроджаны на стварэньні і пашырэньні дзяржавы, абароне яе ад іншаземных заваёўнікаў, да «эпохі стваральнай працы», якая наступіла ў XIV стагоддзі і вызначалася культурным росквітам Вялікага Княства.

У Казіміраў час быў закладзены трывалы падмурак духоўнага і культурнага поступу і ўздыму ў наступным стагоддзі. Менавіта тады, у канцы XV ст., і пабачылі сьвет Боскі будучыя геніі нашага народу — Мікола Гусоўскі і Францішак Скарына. Істотна была ўдасканалена старабеларуская мова. Яна трывала замацавалася ў справаводстве дзяржавы, адыгрывала ролю мовы дыпляматычных зносін у рэгіёне.

У XV ст. фарміруюцца асноўныя фанетычныя, граматычныя і лексічныя асаблівасьці старабеларускай мовы. На падставе агульнай мовы дзяржавы склаліся розныя формы духоўнай культуры народа, і ў першую чаргу літаратуры. У яе вытокаў было летапісаньне, якое ў значнай ступені спрычынілася да гістарычнага мысьленьня нашых продкаў, спрыяла абуджэньню пачуцьця нацыянальнай самасьвядомасьці. У часы кіраваньня Казіміра зьявіліся «Летапісец вялікіх князёў літоўскіх», «Летапіс Аўраамкі» і іншых. Пашырыліся культурныя сувязі Вялікага Княства з замежнымі, асабліва заходнеэўрапейскімі краінамі. Юнакі з ВКЛ вучыліся, набывалі веды ў вядомых і славутых унівэрсытэтах Эўропы: Кракаве і Празе, Баленьні і Падуі, Лейпцыгу і Фларэнцыі і г. д. Прычым Вялікае Княства Літоўскае ня толькі запазычвала культурныя дасягненьні Захаду, але і само спрыяла распаўсюджаньню кніжнасьці і асьветы, прыўносіла новыя струмені ў культурнае жыцьцё Эўропы. У 1480 годзе выхадзец з Княства Ян Ліцьвін (Джон Літа) заснаваў першую друкарню ў Лёндане.

На працягу ўсяе другой паловы XV ст. працягваўся працэс складвання беларускага этнасу (які ў тыя часы быў вядомы ў сьвеце пад назвай «ліцьвіны» і «русіны») з усімі толькі яму ўласьцівымі поўнымі, культурнымі, псыхалагічнымі асаблівасьцямі і рысамі.

За доўгія гады знаходжаньня на тронах дзьвюх дзяржаў Казімір паказаў сябе буйным рэфарматарам. Прыняўшы польскую карону, Казімір выдаў неўзабаве ў Вільні Прывілей для ВКЛ, які пабачыў сьвет 2 траўня 1447 года. Гэты прывілей упершыню ў краіне замацоўваў эканамічныя і палітычныя правы фэадалаў на зямлю і на суд над залежным насельніцтвам.

Паводле Судоўніка злачынца ня мог адкупіцца за здзяйсненьне злачынства і яго нельга было вызваліць ад кары. Судзейнік абавязаў усіх жыхароў Вялікага Княства Літоўскага трымаць у належным стане дарогі і масты. Артыкулы Прывілея 1447 года і Судоўніка 1468 года мелі сваім вынікам выданьне трох Статутаў Вялікага Княства Літоўскага 1529, 1566, 1588 гадоў.

Цярпімым быў Казімір Ягелончык і ў пытаньнях веры. Слынны беларускі гісторык-храніст XIX ст. Т. Нарбут сьцьвярджае, што Казімір напачатку быў нават хрышчаны ў праваслаў 'е і меў імя Андрэй (цяпер большасьць адмаўляе гэты факт прыняцьця ім праваслаў 'я, больш сьхіляючыся да меркаваньня, што ён атрымаў сваё другое імя ў сувязі з тым, што нарадзіўся на дзень сьв. Андрэя 30. XI.1427 года). Да пераезду ў Кракаў была праваслаўнай і яго маці княжна Зоф 'я Гальшанская. На самым пачатку свайго кіраваньня, у 1447 годзе ён фундаваў адразу шэсьць праваслаўных ільлінскіх цэркваў — у Бешанковічах, Віцебску, Крычаве, Магілёве, Воршы і Чэрыкаве — у памяць аб збавеньні яго жонкі Альжбэты, дачкі цэсара Свяшчэннай Рымскай імпэрыі Альбэрта Габсрурга, ад нядуга ў дзень сьв. Ільлі. І 1443 годзе ён даў праваслаўным сьвятарам аднолькавыя правы з каталіцкімі.

У 1458 годзе была ўтворана незалежная ад Маскоўскай Кіеўская (Літоўская) праваслаўная мітрапалія. У далейшым мітрапаліты на Кіеўскую катэдру адбіраліся ў ВКЛ незалежна ад канстанцінопальскага патрыярха. У другой палове XV ст. быў фундаваны шэраг буйных праваслаўных манастыроў, у тым ліку і вядомы Жыровіцкі манастыр — сьвятыня ўсіх праваслаўных Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага. Праваслаўнай царкве ў ВКЛ былі дадзены шматлікія прывілеі, дараваньні, фундушы. Зямельныя ўладаньні, гэтак жа як і каталіцкай цэркваў, знаходзіліся пад пільнай апекай самога «гаспадара». Казімір цалкам падтрымліваў ідэю і дух флярэнтыйскай вуніі 1439 года, накіраванай на збліжэньне і аб 'яднаньне дзьвюх гэтых канфэсій.

Актыўную палітыку праводзіў Казімір і на міжнароднай арэне. Галоўнай мэтай яго дыпляматыі было забесьпячэньне пакою і міру на межах ВКЛ і Польшчы. Гэтую задачу яму ўдалося ажыцьцявіць. У 1449 годзе Казімір заключыў спрыяльны для Вялікага княства Літоўскага мір з Маскоўскай дзяржавай, згодна якому княства захавала ўсе свае тэрытарыяльныя набыткі.

Ня меней актыўную дзейнасьць разьвіў Казімір Ягелончык і ў заходнім накірунку. Тут асноўным аб 'ектам яго пільнай увагі заставаўся Тэўтонскі Вордэн, істотна паслаблены ў выніку Грунвальдзкай (Дубровенскай) перамогі, але ўсё яшчэ небясьпечны для суседзяў. Распачаўшаяся ў 1454 годзе вайна Польшчы з Вордэнам (ВКЛ з-за супярэчнасьцяў з Каронай удзелу ў вайне ня брала) завяршылася падпісаньнем у кастрычніку 1466 года Тортуньскага пагадненьня, па якім Польшча набыла прыморскія гарады і тэўтоны прызналі сваю васальную залежнасьць ад Ягелонаў.

У канцы жыцьця Казіміра пакінула прадбачлівасьць. Той, які ўвесь напярэдадні час вымяраў кожны свой будучы крок, на гэты раз зрабіў недапушчальную памылку. У 1470 годзе перад пагрозай з боку Масквы Казімір пайшоў на хаўрус са слабеючай з кожным годам Залатой Ардой супраць набіраючай моцы Масковіі. Гэтае пагадненьне прывяло да разрыву адносін ВКЛ з крымскім ханам Мэнглі-Гірэем, які вёў барацьбу з загатаардычыцамі. З другога боку, Іван III выкарыстаў зручны момант, каб аформіць дзьвюхбаковую кааліцыю Масковіі і Крыма супраць ВКЛ. За дыпляматычныя пралікі караля вымушаны будуць расплочвацца ў наступным стагоддзі сваёй крывёй будучыя пакаленьні.

Паміраючы кароль і вялікі князь Казімір склаў тастамант, у якім ён завяшчаў карону вялікіх князёў літоўскіх — свайму сыну Аляксандру, а палякам раіў абраць каралём другога свайго сына — Яна-Альбрэхта. У жыцьці Вялікага Княства Літоўскага наступала новая пара. Няўмольна ўзьнікала пытаньне: якім чынам распарадзяцца Казіміравай спадчынай. Дзяржавы Ягелонаў стаялі перад цяжкімі выпрабаваньнямі. З розных бакоў пагражалі ім шматлікія ворагі. Ад адказу на гэтае пытанне непасрэдна залежалі далейшыя лёсы ВКЛ і ўвогуле Ягелонскай дынастыі.

Уладзімір КАНАНОВІЧ,
Клецак — Менск.

БЕЗ НАДРЫВУ, РОЎНЫМ ГОЛАСАМ

ДА ПЫТАНЬНЯ АБ «НОВАЙ ГЕНЭРАЦЫІ»

Сёньня шмат каму не даспадобы словы «новы, новае». Новая паэзія, новае сьветаўспрыманьне, новы час, нарэшце, новая генэрацыя (група арганізмаў у папуляцыі, аднолькава аддаленых у роднасных адносінах ад агульных продкаў; пакаленьне. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Менск, 1978). Мусіць у рэвалюцыйным запале шмат хто забыў (або сьвядома адмаўляе) аб эвалюцыйнай тэорыі разьвіцця сьвету. Кожнаму часу адпавядае сваё пакаленьне. Іншая справа, лепшае, ці горшае яно ад папярэдніх. Аднак сваё — як «прадукт» сацыяльных і палітычных працэсаў, што адбываюцца ў грамадзтве. І выраз «новая паэзія» ня сінонім азначэньня «лепшая паэзія», як блытаюць некаторыя. Дый, урэшце рэшт, немагчыма параўноўваць пакаленьні, як спартовыя каманды. Ня трэба супрацьпастаўляць іх. Ня трэба і адмаўляць у існаваньні таму, хто ўжо нарадзіўся.

Дык зьявілася на Беларусі новая літаратурная гэнэрацыя, ці не? Якія яе родавыя адметнасьці? Каб адказаць на гэтыя пытаньні, неабходна зрабіць невялікі экскурс у гісторыю. Даруйце, але давядзецца ўзгадаць колькі банальнасьцяў. Сёньняшні Саюз пісьменьнікаў Беларусі — дзіця таталітарнага рэжыму. За семдзесят гадоў сэлекцыйнае працы была вынайдзена зручная, трывалая літсыстэма, якая дазваляла надзейна кантраляваць «літаратурны працэс» у рэспубліцы. Існавала адно выдавецтва «Мастацкая літаратура», якое апрацоўвала прадукцыю пераважна тых, хто займаў вышэйшыя прыступкі літаратурнай іерархічнай лесьвіцы. Зазначым аднак, што літзваньні прысвойвалі не за прыгожыя вочы і таленавітыя творы — трэба было як мага пераканаўча давесьці сваю лаяльнасьць сыстэме. Акрамя выдавецтва існавала яшчэ некалькі літаратурных часопісаў, якія таксама кантралявалі генэралы ад літаратуры (дакладней, іх патроны з высокіх кабінэтаў).

«Мытнае» сіта дзейнічала безадказна. Трапіць у літаратуру можна было толькі праз гэтыя, абабітыя жалезам, вароты з перакіднымі мастамі. Вароты ахоўвала пільная варта. Падазроных доўга апытвалі, прызначалі выпрабавальныя тэрміны. Таму навічку заставаўся адзіны шлях — прымаць іх правілы гульні і спрытненька прыстасоўвацца да сыстэмы — ужыцца ў яе, зрабіцца яе часткаю. Нарадзіліся паэмы пра партыю, Леніна, які «думаў пра Беларусь», нарэшце, пра БАМ. Ніколі не паверу, што гэтыя творы пісаліся шчыра, маўляў, творцы іх былі падманутыя езуіцкай камуністычнай ідэялёгіяй. Перакананы, пісалася усё сьвядома. Каб атрымаць чарговае літзваньне, давесьці сваю лаяльнасць, зарабіць бесклапотнае жыцьцё.

Праўда, былі выключэньні. Як паўсюль, як ва ўсім. Быў Быкаў. Быў Разанаў. Былі іншыя. Але нават і гэтыя ўпартыя нонканфармісты былі вымушаны «прадзірацца» праз тыя зьняважлівыя вароты. Час ад часу ім дапамагалі дзесяткі сумленных людзей, як, напрыклад, пры выданьні кнігі вершаў Алеся Разанава «Шлях 360». Сумленны чалавек заўсёды, няхай сабе і запляміўся сам неаднойчы, імкнецца пазбавіць свайго прыкрага, прыніжанага лёсу, гэта як прастытутка марыць аб цнатлівым жыцьці яе дачкі, па-хрысьціянску вымольваючы гэтым адпушчэньне грахоў.

Чаму так было: чалавек разумее, што робіць нядобрае, ды ўсё адно робіць? Адказ просты. Не існавала альтэрнатывы. Дылема гучала так: альбо ты выконваеш патрабаваньні сыстэмы і тады робішся пісьменьнікам (афіцыйным), альбо назаўжды разьвітваешся з мараю быць надрукаваным. Дылема суровая. Большасць выбірала першае. І найчасьцей, заціснутая ў ідэялягічны загон, дэградавала. Імёны тых, хто выбраў другое, мы ніколі не даведаемся, бо тое, што яны мусілі зрабіць, яны не зрабілі. (Таму, канешне, не зусім слушна казаць, што іх было менш, чым першых). Другія як дзеці, што былі зачатыя, але не нарадзіліся. Аборт таталітарным ботам.

Альтэрнатыўнага шляху ў літаратуры ня было. Андэграўнд на Беларусі, на жаль, практычна не існаваў. Адзіны, каго можна ўзгадаць — Алег Бембель, які па сёньняшні дзень ня мае на радзіме афіцыйна выдадзенай кнігі. За кнігу пра родную мову, якую ён выдаў у Лёндане, яго ледзь ня выжылі з роднага дому, не кажучы ўжо пра працу, навуковую кар'еру і г. д. А крытыкі тым часам працягвалі пісаць пра росквіт беларускай літаратуры. Які мог быць «росквіт», калі літаратура была зацугляная? Літаратурны працэс ня мог адбывацца вольна, натуральна: літаратары думалі пераважна пра ганарары і літпасады.

Што зьмянілася сёньня? Нічога нібыта... Але... Па-першае, няма ўжо партыйных патронаў, якія кіравалі літаратурай. Па-другое, зьявіліся, нарэшце, іншыя альтэрнатыўныя шляхі. Патронаў няма, ды генэралы засталіся, засталася сыстэма. Яна, сыстэма, усімі магчымымі і немагчымымі сродкамі спрабуе захавацца надалей. Варта ад варотаў не разбеглася. (Толькі была вымушана прапусьціць некалькі нядобранадзейных — Бембеля, Мініна...) СП працягвае кантраляваць выдавецтва «Мастацкая літаратура», літчасопісы і газэты. СП працягвае выпрабоўваць навабранцаў на адданасьць сыстэме. Сяброў СП працягваюць найбольш хваляваць ганарарныя праблемы. І я па-чалавечы іх разумею. Бо праблемы гэтыя кранаюць асабістае жыцьцё пісьменьнікаў, нават лёсы іх сем'яў. Працаўнікі пяра і атраманту яшчэ раз апынуліся закладнікамі свайго прыгоннага становішча.

А зараз паспрабуем адказаць на ўзьнятыя пытаньні. «Новая генэрацыя». Дзе яна? Чым пасьпела вызначыцца?

Першая адметнасьць. Менавіта «новая генэрацыя» пачала працярэбліваць альтэрнатыўныя шляхі. Напрыканцы 80-х зьявіліся самвыдавецкія літаратурныя альманахі «Літаратура» і «Ксэракс беларускі», трохі пазьней пачалі выходзіць газэты «Наша Ніва», «Пагоня» і іншыя. Большасць аўтараў, якія друкуюцца на старонках альтэрнатыўных выданьняў, ніякага дачыненьня да кіруючай лініі СП ня маюць. Але самае галоўнае, што і СП ня мае ніякага дачыненьня да гэтых выданьняў.

Другая адметнасьць. «Новая гэнэрацыя» цалкам адмаўляе асноўныя каноны, на якіх пабудавана ўся беларуская літаратура сацыялістычнага пэрыяду. У тым ліку і самы галоўны канон — народнасьць літаратуры. Чамусьці пра народнасьць балета ніхто не гаворыць. Пра народнасьць клясічнай музыкі ўжо забылі. А вось прынцып народнасьці літаратуры глыбока ўеўся ў кару галаўнога мозгу. Адсюль скразныя тэмы і «гэроі» твораў. Адсюль прыземленасьць і «даступнасьць» зьместу. Адсюль сакрамэнтальная фраза — «народу гэта не зразумела», якую часьцяком чуюць прадстаўнікі «новай генэрацыі». Зьвернемся да сталай расейскай літаратуры. Ці пісалі для народа Цьвятаева, Гумілёў, Хлебнікаў, Блёк, Валошын (сьпіс адвольны)? Ці мусіць, напрыклад, паэзія быць даступнай кожнаму? Цьвяроза паразважыўшы, пераконваешся, што пісьменьнік павінен быць натуральным у сваіх творах, а не нагадваць фізыка, які тлумачыць малекулярную тэорыю ў курылцы мэханічнага цэха.

Трэцяя адметнасьць. «Новая генэрацыя» не прызнае ніякага кіраваньня літаратурным працэсам. Сьмешна чытаць пра тое, як супрацоўнікі якогасьці літвыданьня рабілі справаздачу аб сваёй дзейнасьці перад радай СП. Або, як нехта павучае крытыкаў пра што і як пісаць. Вольны крытык будзе пісаць пра тое, да чаго хінецца яго душа, што яна ўспрымае, разумее, асэнсоўвае. Няхай нават ён будзе ўсё жыцьцё пісаць пераважна пра аднаго творцу (няхай сабе і пра свайго мужа, як пісала Гыпіюс пра Мeражкоўскага). Гэта ўласная справа крытыка. І ніхто ня мае права яму даваць настаўленьні, а тым больш загады.

Чацьвертая адметнасьць. «Новая генэрацыя» сьвядома і мэтанакіравана працуе на разьвіцьцё беларускай мовы. Цікавая, непаўторная, самастойная мова пісьменьніка,— яго вялікі набытак. Шматгадовы сялянскі загон у хаўрусе з сацыялістычным зьбліжэньнем нацый практычна прыпынілі развіцьцё беларускай мовы. Таму пошукі слоў (архаізмы, дыялектызмы, наватворы)— гэта не эпатажныя выбрыкі пісьменьніка, а зьдзяйсьненьне абавязка (дакладней, гарантаванага права) кожнага творцы. Няхай, напрыклад, слова «саюз» будзе мець дзясятак сынонімаў. Каму яны будуць замінаць? Ці «саюз» павінен быць адзіным?

Пятая адметнасьць. «Новая генэрацыя» актыўна пашырае жанравыя межы беларускай літаратуры. Ад твораў маскультуры (дэтэктывы, авантурна-прыгодніцкая літаратура), да авангардных, эксперымэнтальных накірункаў.

Шостая адметнасьць. «Новая гэнэрацыя» зруйнавала стэрэатып цэнтра і правінцыі. Раней, каб чагосьці дамагчыся, трэба было абавязкова перабірацца ў цэнтар, у сталіцу. Сталіца бесьперапынку перакачвала «мазгі» з ускраінаў, тым самым тармозячы культурнае разьвіцьцё пэрыфэрыйных рэгіёнаў. Сёньня працэс гэты спыніўся. Цэнтрамі новых літаратурных сілаў старыя беларускія культурніцкія асяродкі: Вільня, Полацк, Гародня.

Гэта толькі галоўныя абметнасьці.

Калі вы са мной пагадзіліся, што на Беларусі зьявілася «новая генэрацыя», то, напэўна, у яе ёсьць свае мэты, пляны — бліжэйшыя і пэрспектыўныя. Чаго ж яна хоча? Усяго наўсяго каб беларуская літаратура пазбавілася нявольніцкага таўра. Каб пісьменьнік ня губляў свой час і гонар у ваколлітаратурнай тузаніне. Каб ён не чакаў гадамі выхада сваёй кнігі, ці, усяго толькі, чарговай публікацыі. Каб ён ня быў прыгонным сыстэмы. Дзякуючы «новай генэрацыі», пачалі ўзьнікаць незалежныя, і што вельмі важна, рэгіянальныя выдавецтвы (ня трэба блытаць з камэрцыйнымі). Ажывілася літаратурнае жыцьцё пэрыфэрыі. Частка прадстаўнікоў «новай генэрацыі» канчаткова адмовілася ад друкаваньня ў афіцыйных выданьнях. Не таму, што яны аб'явілі якісьці байкот эспэшным структурам, зусім не. Проста прыйшоў час без мітусьні ўзяцца за працу на сваёй лядзе, ісьці шляхам і, заўважце, працаваць бясплатна, нярэдка сваімі грашыма фінансуючы выхад альтэрнатыўных выданьняў.

Літаратурныя сілы «новай генэрацыі» пачалі гуртавацца вакол сваіх выданьняў, падтрымліваючы пры гэтым сяброўскія, прыязныя адносіны паміж групоўкамі. (Няма чаго дзяліць, а існаваньне літаратурнага вакууму — зьява небясьпечная). Кожная групоўка пачала набываць свой адметны твар, сваё творчае «рэчышча». Пачалі складацца зусім новыя адносіны паміж творцамі. Пры такіх літаратурных варунках няма глебы для «тэмпланавай» і кланавай барацьбы, для «іерархічных» высілкаў. Ніхто нікім не кіруе, ніхто ні ў кога не патрабуе справаздачы. Так, сапраўды, такі занятак літаратурай у нечым самаахвярны. Затое сумленны і пэрспэктыўны. Зьмяняцца ў краіне грамадзка-палітычныя варункі, зьменяцца і эканамічныя ўмовы існаваньня «новай генэрацыі».

А пакуль прадстаўнікі «н. г.» спадзяюцца толькі на сябе, свой талент і працу паплечнікаў. «Н. г.» як і СНГ — своеасаблівы масток, пераходны перыяд да незалежнага, вольнага, цывілізаванага жыцьця. Так патрабуе тэорыя эвалюцыйнага разьвіцьця сьвету. Так бачыцца мне асабіста.

Алесь АРКУШ,
травень 1992, Навапалацак.

ЗВЫКЛЫ СЫНДРОМ

У той час калі фэдэрацыі суседніх сувэрэнных дзяржаў (яскравы прыклад Украіна) робяць рашучыя і пасьлядоўныя захады да выхаду на эўрапэйскую арэну, футбольная намэнклятура Беларусі ў сваёй дзейнасьці (дакладней бязьдзейнасьці) па-ранейшаму кіруеца прынцыпам «сядзі ў будзе і чакай што будзе». На пачатку года нашым чыноўнікам ад футболу вельмі карцела ўзяць удзел у развальваючымся на вачах чэмпіянаце СНД (зрэшты ня ведаю, як у каго, а ў мяне гэтая абрывіятура заўсёды выклікае асацыяцыі зь іншай — СНІД). І зараз яны звыкла заглядаюць у вочы «шэраму кардыналу» з Масквы — товарищу — господину Каласкову.

Між тым нацыянальны чэмпіянат Беларусі мінуў экватар. Неспадзявана для спэцыялістаў лідзкі «Абутак» з сутарэньняў турнірнай табліцы зрабіў значны скачок у яе сярэдзіну. Мяркуйце самі: у вапошніх пяці гульнях лідчане здабылі 8 ачкоў, адолеўшы пры гэтым з буйным лікам клюбы вабласных цэнтраў — «Гомсельмаш» (4:1) і віцебскі КІМ (3:0. У гэтых сустрэчах вызначыўся 19-гадовы Алег Савіцкі (на яго рахунку 3 галы). Што тычыцца «Хіміка» з Гародні, то ён з упартай пасьлядоўнасьцю працягвае чаргаваць хатнія перамогі з выязднымі «абаранкамі». Дзіўна, але факт: у гасьцях «Хімік» ані разу не паспытаў яшчэ смаку забітага гала. Што гэта: сындром чужога поля, вынік безкампраміснасьці (каманда гуляе бяз нічыіх)? А мо гарадзенскіх хлопцаў больш цікавяць кірмашы гарадоў беларускіх? Вядомы журналіст З. Падбярэзскі неяк трапна вызначыў сутнасьць беларускіх футбалістаў: думаюць па-расейску, цікавяцца па-польску («Іле»). Спорт, і футбол у прыватнасьці, зьяўляецца адэкватным люстэркам нашага жыцьця: што маем то маем.

У. ХІЛЬМАНОВІЧ.

ДА ЎВАГІ ЧЫТАЧОЎ

Наступны нумар «Пагоні» выйдзе ў другой палове ліпеня.

Заснавальнік: культурна-асветніцкі фонд «Бацькаўшчына».

Аўтары надрукаваных артыкулаў нясуць адказнасьць за падбор і дакладнасьць прыведзеных фактаў, цытатаў, эканамічных дадзеных, асабістых іменаў, геаграфічных назваў і іншай інфармацыі, а таксама за тое, калі ў артыкулах зьмешчаны дадзеныя, якія ня падлягаюць адкрытай публікацыі.

Рукапісы не рэцэнзуюцца і ня вяртаюцца.

Адрас рэдакцыі: г. Гародня, вул. Савецкая, 10.
Рэдакцыйная калегія.
Гарадзенская абласная узбуйненая друкарня, 230023, г. Гародня, вул. Паліграфістаў, 4.
Тыраж — 2057 асобнікаў. Зак. 2196
Кошт 1 рубель.
Нумар падпісаны да друку 4.06.92 г.